

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій

«Євроатлантична інтеграція країн Центрально-Східної Європи»

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка 6 курсу 603 групи,
Спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії

Кірдей Ангеліна Віталіївна

Керівник: д.політ.н., професор

Федуняк Сергій Георгійович

Рецензент: _____

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № ____

від « ____ » місяць _____ 2022р.

д.політ.н., зав. кафедри _____ **Макар В.Ю**

Чернівці – 2022

Анотація

В кваліфікаційній роботі проаналізовано досвід євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи та процес набуття членства в НАТО. Визначено роль країн Центрально-Східної Європи в міжнародній безпеці. Автор простежив військову присутність НАТО на сході Альянсу, разом з тим, визначив політику країн Центрально-Східної Європи в українському питанні.

Ключові слова: НАТО, Центрально-Східна Європа, міжнародна безпека, євроатлантична інтеграція, міжнародні відносини, Вишеградська четвірка.

Summary

The qualification work reveals the experience of Euro-Atlantic integration of the countries of Central and Eastern Europe and the process of acquiring NATO membership. It emphasises the role of Central and Eastern European countries in international security. The author traces the military presence of NATO in the east of the Alliance, at the same time, determines the policy of the countries of Central and Eastern Europe in the Ukrainian issue.

Keywords: NATO, Central and Eastern Europe, international security, Euro-Atlantic integration, international relations, the Visegrad Four.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ С.Г. Федуняк
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. КОНЦЕПЦІЯ РЕГІОНУ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	7
1.1. Загальні положення і теоретико-методологічні засади дослідження.....	7
1.2. Джерельна база та стан розробки проблеми.....	16
Висновки до розділу I.....	23
РОЗДІЛ II. ДОСВІД ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ.....	24
2.1. НАТО і Центрально-Східна Європа після завершення холодної війни...24	
2.2. Процес набуття членства в НАТО країнами Центрально-Східної Європи.....	35
Висновки до розділу II.....	47
РОЗДІЛ III. РОЛЬ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В БЕЗПЕКОВОМУ ВИМІРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	50
3.1. Військова присутність НАТО на сході Альянсу.....	50
3.2. Політика країн регіону щодо України в контексті євроатлантичної інтеграції.....	56
Висновки до розділу III.....	69
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК	ВИКОРИСТАНИХ

ДЖЕРЕЛ.....	79
SUMMARY.....	8
7	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Падіння Берлінської стіни і розпад Організації Варшавського договору після завершення холодної війни відкрили нові можливості для подальшого розширення НАТО. Низка нових демократичних країн у Центральній і Східній Європі заявили про своє прагнення інтегруватися до євроатлантичних структур. Із завершенням холодної війни виникли унікальні можливості для побудови міцнішої безпеки на усьому євроатлантичному просторі, а процес розширення НАТО сприяв зміцненню безпеки і стабільності в інтересах усіх народів. Повномасштабне вторгнення Росії на територію України змусило весь світ переглянути свою зовнішню політику, розстановку сил на світовій арені та вступити в період трансформацій. НАТО відреагувала на загрозу, забезпечивши вагоме підвищення готовності збройних сил Альянсу гарантувати оборону і захист усіх членів. Російська агресія проти України стала викликом для всього регіону Центрально-Східної Європи, а після подання заяви України на вступ до Організації Північноатлантичного договору, здається надзвичайно актуальним проаналізувати процес Євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи, досвід їхньої трансформації в економічних, політичних, оборонних та соціальних сферах в період набуття членства в НАТО та місце і роль даних країн в безпековому вимірі міжнародних відносин.

Об'єктом дослідження виступає зовнішня і безпекова політика держав регіону Центрально-Східної Європи.

Предмет дослідження — євроатлантична інтеграція країн Центрально -Східної Європи.

Мета дослідження. На основі міжнародно -правових і національних

законодавчих документів, новітніх публікацій вітчизняних і зарубіжних дослідників здійснення об'єктивного, коректного аналізу концепції регіону Центрально-Східної Європи, ознайомлення з особливостями трансформації та модернізації країн Східної та Центральної Європи, вивчення процесу вступу цих країн до Організації Північноатлантичного договору та їхнього досвіду в процесі інтеграційних перетворень.

Завдання дослідження поставлені з урахуванням мети, для її досягнення необхідно:

- оглянути загальні положення та теоретичні аспекти вивчення безпекових проблем регіону Центрально-Східної Європи;
- проаналізувати відносини НАТО і країн Центрально-Східної Європи після завершення холодної війни;
- визначити роль країн Центрально-Східної Європи в міжнародній безпеці;
- проаналізувати досвід євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи;
- простежити військову присутність НАТО на сході Альянсу;
- проаналізувати політику країн Центрально-Східної Європи в українському питанні.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження і вирішення поставлених завдань було використано сукупність загальних та спеціальних методів. Гносеологічну основу дослідження складала загальнонаукові та спеціальні наукові методи. Ретроспективний та порівняльний методи застосовувалися у ході вивчення досвіду євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи. Порівняльний аналіз засобів та методів, які застосовує НАТО задля посилення присутності в даному регіоні досліджувалися за допомогою системного підходу, статистично-аналітичного методу. На основі аналітико-синтетичного методу та методу аналізу документів проводилось ознайомлення зі Статутом НАТО та процесом вступу країн до даної організації. Усі зазначені методи використовувалися

комплексно.

Структура дослідження. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел. У вступі обґрунтована актуальність обраної теми, визначені об'єкт та предмет дослідження, його мета та завдання, окреслені використані у ході дослідження методи. Перший розділ присвячений аналізу науково-теоретичних та концептуальних засад дослідження регіону Центрально-Східної Європи. У другому розділі проаналізований досвід євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи. Третій розділ присвячений ролі країн ЦСЄ в міжнародній безпеці, а також проаналізовано військову присутність НАТО в регіоні. У висновках узагальнені результати дослідження. Список використаних джерел складається із 78 позицій. Загальний обсяг дослідження складає 90 сторінок.

РОЗДІЛ І

КОНЦЕПЦІЯ РЕГІОНУ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

1.1. Загальні положення і теоретико-методологічні засади дослідження

Сучасні зарубіжні та вітчизняні вчені активно ведуть пошуки нових принципів та категорій визначення регіону Центрально-Східної Європи, які відповідали б геополітичним змінам, що відбулися в кінці ХХ – на початку ХХІ ст.: крах системи Варшавського договору й Ради економічної взаємодопомоги, розпад СРСР, вступ колишніх членів «соціалістичної співдружності» до Північноатлантичного Альянсу та Європейського Союзу тощо.

Ці процеси поставили нові проблеми та питання, що потребують переосмислення, а саме: який зміст треба вкладати в поняття Західна Європа, Східна Європа, Центральна Європа, Центрально-Східна Європа; які наслідки входження східноєвропейських країн до європейських структур; які історичні перспективи центрально-східноєвропейського регіону; які країни відносити до того чи іншого регіону тощо.

Ці питання є важливими і для України, яка прагне інтегруватися в євроспільноту.

Визначаючи особливості та історичну специфіку Центрально-Східної Європи як особливого регіону, відомий американський науковець Пьотр Вандич зауважив, що «Центрально-Східна Європа – доволі непопулярний регіон. Її історія здається складною й заплутаною. Його населяють конгломерати проблемних народів із чудернацькими іменами. Історія Центрально-Східної Європи не настільки екзотична, щоб збудити цікавість, і не настільки знайома, щоб полегшити розуміння. Однак її значення є незаперечним. У цьому регіоні розпочалися дві світові, а також холодна війна. Падіння комунізму в Центрально-Східній Європі та її

безпрецедентний перехід до політичної й економічної свободи несе в собі величезні надії, але й криє небезпеку»¹.

Відтак, у вивченні цього регіону, на мою думку, важливим є звернення до історії виникнення поняття «Центрально-Східна Європа» та формування концептуального бачення цього простору. Хоча дискусії з цих проблем ще продовжуються, проте можна говорити про певні підсумки і виділити деякі напрацювання.

«Окремий термін – Серединна Європа, на означення території Центральної Європи, в науковий обіг запровадили німецькі та австрійські вчені середини – другої половини ХІХ ст.: економіст Фрідріх Ліст, політик Людвіг фон Брук, публіцист та філософ Константин Франц, теолог та мовознавець Пауль де Лагард»².

Розробляючи у своїх працях ідею відродження Німецької держави, вони започаткували виокремлення Серединної Європи як історичного регіону. Під поняттям «Серединна Європа» вказані дослідники розуміли економічне та політичне об'єднання низки центральноєвропейських країн, у якому мала домінувати майбутня велика Німеччина. Втім, чіткого визначення цього геополітичного конструкту ще не існувало.

Виходячи з економічної доцільності, Фрідріх Ліст та Людвіг фон Брук вважали, що ядром Серединної Європи повинен стати Німецький союз, до якого мала ввійти й Австрія. «Дотримуючись експансіоністських ідей, Константин Франц відносив до Серединної Європи Пруссію, російську частину Польщі і Прибалтики, Австро-Угорщину та Балканські країни, а в перспективі – також Нідерланди, Данію і Швейцарію. Серединна Європа для Пауля де Лагарда уявлялась як тісний союз Німеччини й Австро-Угорщини та розширення їхніх кордонів на Схід»³.

---

¹ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – С. 15.

² Баранов Н. Н. Серединна Європа Фрідріха Наумана: становлення концепції. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://elar.urfu.com/bitstream/10995/18504/1/iurg-2009-65-18.pdf> (дата звернення 20.09.2022)

³ Вульф Л. Винайдення Східної Європи Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва. – К.: Часопис «Критика», 2009. – С. 20, 561.

У роки Першої світової війни концепцію Серединної Європи розвинув німецький політичний діяч Фрідріх Науман. У своїй праці «Mitteleuropa» Фрідріх Науман обґрунтував ідею німецької гегемонії на величезній території: «від Сербії та Греції до Данії й Бельгії і від Німеччини зі Швейцарією до Словаччини й Моравії»⁴. Тож для Ф. Наумана, як і багатьох інших німецьких мислителів XIX – першої половини XX ст., Mitteleuropa була простором німецької цивілізаційної місії і політичної домінації.

Перша світова війна кардинально змінила політичну карту Європи. Розвал Російської, Німецької та Австро-Угорської імперій у 1917–1918 р. призвів до появи нових незалежних національних держав: Польської Республіки, Чехословацької Республіки, Королівства сербів, хорватів, словенців, Австрії, Угорщини, Фінляндії, Литви, Латвії, Естонії. Відповідно перед істориками постала проблема визначення місця новоутворених держав в європейському просторі як у минулому, так і в майбутньому.

«Одним із перших, хто використав концепт «Центральна Європа» та протиставив його німецьким геополітичним конструктам був перший президент Чехословацької Республіки Т. Масарик. Його візія Центральної Європи мала на меті виокремити так звані малі нації між Заходом і Сходом»⁵.

Свій внесок у конструювання концепту Центрально-Східна Європа зробили й українські вчені середини XIX – початку XX ст. Здебільшого вони розглядали Східну Європу в контексті вирішення національного питання в умовах поділу Європи між великими імперіями.

На противагу «німецькій редакції» концепції Серединної Європи своє бачення Східної Європи сформував М. Драгоманов. Застосувавши географічний критерій, він визначив Східну Європу як «окремий регіон –

---

⁴ Баранов Н. Н. Серединна Європа Фрідріха Наумана: становлення концепції. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://elar.urfu.com/bitstream/10995/18504/1/iurg-2009-65-18.pdf> (дата звернення 20.09.2022).

⁵ Бакула Б. Нова Європа і слов'янство у баченні Томаша Масарика // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2004. – Вип. 54. – С. 17.

величезний простір між Карпатами та Уральськими горами»⁶. Утворення Східної Європи він пов'язував з розвитком «європейської цивілізації» в Середземноморському басейні, що охоплював Балкани і Туреччину, а також велику Сарматську рівнину. Усвідомлюючи відсталість Східної Європи від Західної, М. Драгоманов вважав необхідним здійснення глибоких перетворень, які б наблизили Східну Європу до «європейської цивілізації». З огляду на це, він запропонував модель співжиття народів Східної Європи – федералізацію Російської імперії та проекту «Вільної Спілки»⁷.

Проект організації східноєвропейського простору запропонував також М. Грушевський. В умовах розгортання Першої світової війни, революційних подій 1917–1921 рр., різкої зміни геополітичної карти в Європі, посилення антиросійського чинника та необхідності утвердження української державності вчений обґрунтував ідею чорноморської федерації. "Цей проект пов'язувався зі спробами утвердження нової моделі міждержавних стосунків у Східній Європі. У цій чорноморській федерації провідне місце повинна була знайти Україна»⁸.

Г. Корольов, аналізуючи бачення М. Грушевським чорноморської федерації, зауважує, що це євроцентрична модель, своєрідне заперечення слов'янському союзу, відмова від етнічних конструкцій. Такої ж думки дотримувалися С. Рудницький та Ю. Липа⁹.

За ініціативою польських істориків у 1927 р. була заснована «Федерація історичних товариств Східної Європи», яка діяла до 1939 р. в країнах, розташованих на схід від Німеччини. В її роботі брали участь чеські, угорські, українські, турецькі, хорватські, польські, фінські історики. У 1928–1939 рр. «Федерація» видавала «Бюлетень» і збирала конгреси

⁶ Драгоманов М. Нації Східної Європи та інтернаціональний соціалізм // З починів українського соціалістичного руху. Михайло Драгоманов й Женевський соціалістичний гурток / Зладив М. Грушевський. – Відень, 1922. – С. 173.

⁷ Корольов Г. Східна Європа в уявленнях Михайла Драгоманова // Український історичний збірник. – К.: Інститут історії України. – 2012. – Вип. 15. – С. 277–279.

⁸ Корольов Г. Ідея Чорноморської федерації у поглядах Михайла Грушевського // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 68.

⁹ Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України. – Львів: Світ, 1994. – С. 145; Липа Ю. Призначення України. – Львів: Просвіта, 1992. – С. 235.

істориків¹⁰.

У першому номері «Бюлетеня» (1928 р.) було викладено бачення територіальних меж Східної Європи, яке охоплювало широкий простір від східних кордонів Німеччини та Італії і західних областей Польщі, Чехословаччини та Австрії аж до європейської частини Радянського Союзу, а Фінляндія і Греція становили північний та південний кордон регіону.

Згодом визначилися різні погляди на регіон та його територіальні межі. І. Лукініч вважав, що ще від середньовіччя Європа була поділена на католицько-протестанську (латинську) та православну частини. Цей кордон, на його думку, проходив уздовж кордону Радянської Росії, через південно-східні Карпати і по лінії Дунай–Сава. Польські історики стверджували, що Польська Республіка може стати організуючим центром для всієї Східної Європи. На противагу їм, угорські дослідники таким інтегратором вважали Дунай¹¹.

Не було однастайності й у визначенні масштабів цього регіону. Чеський учений Я. Бідло стверджував, що поняття Східна Європа включає Візантійську імперію з Балканським півостровом, а також Росію. Польський дослідник М. Гандельсман вважав, що поняття Східна Європа змінювалося в міру поширення римської культури, в результаті чого звужувався ареал «європейського сходу». Німецький дослідник Отто Гетш розумів Східну Європу як наднаціональну культурно-історичну та культуро-географічну європейську єдність¹².

У кінцевому підсумку цієї дискусії було вирішено недоцільним застосування слов'янського принципу у визначенні регіону. Термін «слов'янська Європа» був відкинутий, оскільки політична єдність слов'ян

¹⁰ Kłoczowski J. East Central Europe in the Historiography of the Countries of the Region. – Lublin: Institute of East Central Europe, 1995. – S. 9

¹¹ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – С. 115.

¹² Потульницький В. Проблема спільного минулого слов'янських народів у контексті дискусій між провідними європейськими вченими в першій половині 1930-х років // Славістична збірка. – Київ, 2015.

викликала сумнів¹³.

У 1935 р. угорські історики видрукували перший номер щорічного наукового журналу «Archivum Europae Centro-Orientalis», який став науковим виданням Інституту Східної Європи Будапештського університету. Його редактором став угорський історик І. Лукініч. Так уперше було закріплено термін «Центрально-Східна Європа»¹⁴. Журнал виходив упродовж 1935–1944 рр. Дослідження, що публікувались на його сторінках, стосувалися історії Угорщини, Румунії, Югославії, Болгарії, Молдови, Польщі, Греції, Фінляндії. Із опублікованих матеріалів приблизно дві третини присвячені історії Угорщини, одна третина – історії Румунії і невелика частина історії інших країн регіону.

«Після Другої світової війни терміни «Східна Європа», «Центральна та Східна Європа», «Центральна та Південно-Східна Європа» фактично асоціювалися з країнами соціалістичного табору. Вони покликані були позначити нову геополітичну реальність, що ґрунтувалась на так званій єдності соціалістичних країн»¹⁵. Відтак, колишні суверенні держави (Польща, Чехословаччина, Угорщина та інші) опинилися в умовах політичного, соціально-економічного та культурного поневолення комуністичним режимом. Для вчених цих країн концепт Центрально-Східна Європа знов набув актуальності. З'явилися порівняльні дослідження, автори яких наполягали на необхідності зближення країн центральноєвропейського регіону. Ідеї спільної історичної долі, культурних надбань знайшли відображення в працях угорця Іштвана Бібо, чеха Яна Паточки, поляка Єжи Гедройця¹⁶.

У цих умовах концепція центральноєвропейського простору активно розроблялася еміграційними істориками. Вагомий внесок в її дослідження

---

¹³ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – С. 15.

¹⁴ Історія Центрально-Східної Європи / Н. Алексюн, Д. Бовуа, М.-Э. Дюкре. – Київ, 2009. – С. 10.

¹⁵ Історія Центрально-Східної Європи / Н. Алексюн, Д. Бовуа, М.-Э. Дюкре. – Київ, 2009. – С. 50

¹⁶ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – С. 152.

зробив польський історик Оскар Галецький, який намагався обґрунтувати історичну специфіку розвитку «Центрально-Східної Європи». У своїх працях 50–60-х рр. ХХ ст. він запропонував нову концепцію, згідно якої європейський континент було поділено на чотири частини: Західну, Центрально-Східну, Центрально-Західну та Східну Європу. Центрально-Східною Європою, він називав східну частину Центральної Європи, яку протиставляв німецькомовним країнам¹⁷.

Угорський історик Єно Сюч в своїх дослідженнях першої половини 80-х рр. ХХ ст. зробив деякі уточнення щодо концепції Оскара Галецького. Він поділив Європу на Західну, Центральну і Східну. Вчений аргументовано довів існування «третьої» Європи як мікрорегіону, що розміщується між Західною і Східною Європою (Росією) і тяжіє часом до Заходу, часом до Східної Європи. Ядро регіону Центрально-Східної Європи, за Є. Сючем, складають Чехія, Угорщина і Польща, які в попередні століття зазнали глибокої вестернізації. У період, коли Європа була поділена на комуністичний «Схід» і капіталістичний «Захід», пошук «Центру» давав можливість боротися за демократію і свободу¹⁸. Це був спосіб підкреслити свою відмінність. Відтак, ідея Центральної Європи набувала політичної вагомості.

У 70–80-х рр. ХХ ст. концепт Центральної Європа набув стійкого визначення. Чеський публіцист Мілан Кундера у своєму есе «Трагедія Центральної Європи» запропонував нове її бачення. Центральна Європа в його трактуванні ставала синонімом західноєвропейськості, яку тимчасово поневолив Схід. Мілан Кундера наголошував, що Центральна Європа – це територія без встановлених кордонів: «Ми б даремно намагалися чітко позначити їх, оскільки Центральна Європа – це не держава, а культура, доля. Кордони її уявні та окреслювати їх доводиться кожен раз по-новому,

---

¹⁷ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – С. 157

¹⁸ Кундера М. Трагедія Центральної Європи. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/Kundera.htm> (дата звернення: 30.09.2022).

виходячи із нової історичної ситуації». Центральну Європу Мілан Кундера бачив як поліцентричний простір: «Це частина латинського Заходу, яка потрапила під російське панування; це саме та частина, яка географічно знаходиться в центрі, культурно – на заході та політично – на сході»¹⁹.

У 80 – на початку 90 -х рр. ХХ ст. цю ідею розвинули угорський письменник Дьорд Конрад, польський прозаїк Чеслав Мілош, чеський драматург Вацлав Гавел, британський історик Гартон Еш. В їхніх працях містився заклик до західних демократій підтримати спротив у Східній Європі, щоб Центральна Європа могла відродитися²⁰.

Автори використовували термін «центральноності» для відмежування від стереотипного сприйняття цих країн як «Сходу», наближення до Заходу та формування ідеї центральноєвропейського співтовариства.

Після ліквідації тоталітарних режимів у більшості країн Центрально - Східної Європи постало питання назв центральної та східної зон Європи. У 1989 р. Андре Селльє і Жан Селльє видали у Парижі «Атлас народів Центральної Європи», в якому зазначалося, що відтепер не говорять «Східна Європа», – а знову «Центральна Європа». Атлас представив всі країни європейського центру – від Фінляндії до Греції, включаючи Україну і Білорусь²¹.

Термін Центрально-Східна Європа інституційно закріпився в назвах департаментів закордонних справ, міжнародних організацій, наукових установ, дослідницьких програм та університетських кафедр. У 1992 р. була створена Федерація інститутів Центрально-Східної Європи, яка почала здійснювати програму досліджень з історії цього регіону.

У нових історичних умовах більшість науковців стала на позиції виокремлення регіону Центрально-Східної Європи. Компромісним став

---

¹⁹ Кундера М. Трагедія Центральної Європи. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/nbtexts/Kundera.htm> (дата звернення: 30.09.2022).

²⁰ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – С. 155.

²¹ В'юницька О. І. Аналіз концептуально-теоретичних підходів до визначення поняття Центрально-Східна Європа // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – Вип. 33. – Ч. 1. – 2002. – С. 21.

концепт «Центральна і Східна Європа»²². У цей термін закладалось розуміння того, що він не означає об'єднання Центральної та Східної Європи, а відмежовує східну частину Центральної Європи від Німеччини й Австрії.

Акцент на слово Центральна ставився для того, щоб підкреслити зв'язок із західною цивілізацією, приналежність до її культури. Терміни Східна Європа і Центральна Європа набули нового політичного змісту.

Новий етап історичного розвитку відкрив реальні перспективи вступу окремих країн Центральної та Східної Європи до Європейського Союзу. Це спричинило суперечки серед країн регіону про «центральноевропейськість» або «європейськість», а також намагання не згадувати про спільну регіональну належність, яка переставала бути актуальною. Країни Вишеградської четвірки (Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина) протиставлялися Сербії, Румунії, Болгарії.

Угорський історик Балаж Тренчені зауважив, що концепт Центральна Європа втратив свій мобілізуючий зміст. Український історик Ю. Каганов додає, що в цей період виявилася обмежена пізнавальна цінність понять «Східна Європа» та «Центральна Європа». Перше поняття асоціювалося з бідністю, відсталістю, друге – стало предметом суперечностей між кандидатами в об'єднану Європу. У дискусіях навколо концепту Центрально-Східна Європа зверталася особлива увага на проблеми подолання меншовартості, територіальних меж, перспектив розвитку тощо. Обґрунтовувалися права на вступ до ЄС, щоб отримати «європейські привілеї»²³.

Польська історіографія в концепції розвитку регіону значну роль відводить Україні, частково включаючи її до Центральної Європи. Польські

---

²² Піляєв І. Концепція регіону Центрально-Східної Європи... — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778> (дата звернення: 26.09.2022).

²³ Каганов Ю. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/19/19/kaganov.pdf (дата звернення 25.09.2022).

історики зазначають, що належність теренів Правобережної України до Центральної Європи «історично обґрунтоване» і є, зокрема, «боротьбою за візію майбутнього, оперту на вибір традиції»²⁴. Таку позицію підтримують й інші польські дослідники.

Чехи, на відміну від поляків, не відчують себе частиною східного прикордоння, а ностальгують за колись спільним простором Австро-Угорщини. Тому чеські політичні мислителі та історики переважно дотримуються концепту Центральної Європи²⁵.

На думку української дослідниці Є. Кіш, використання вченими категорії «Центрально-Східна Європа» було виправдано для позиціювання між Сходом і Заходом у період з 1945 до 1989 року. Після радикальних суспільно-політичних змін в Європі у 1989–1990 рр., як вважає автор, не варто використовувати цю радянську ідеологему²⁶.

В Угорщині концепт Центральної Європи користується значним престижем і спирається на довготривалу історичну традицію.

Проте, як зауважив угорський історик Балаж Тренчені, застосування центральноєвропейської парадигми в угорській історіографії є доволі проблематичним.

Спроби поширити символічну «парасольку» Центральної Європи на Румунію виявилось спірним для осмислення загального минулого угорців і румун. У той же час ніхто не ставив під сумнів центральноєвропейську основу словацької історичної традиції.

1.2. Джерельна база та стан розробки проблеми

Окремою проблемою дослідників Центрально-Східної Європи стала

²⁴ Камінський А. С. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура. – К.: Наш час, 2011. – С.27.

²⁵ Піляєв І. С. Концепція регіону Центрально-Східної Європи: Актуальний погляд. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778> (дата звернення 25.09.2022).

²⁶ Кіш Є. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Історія». – 2012. – Вип. 28. – С. 192–193.

відсутність одностайності щодо визначення країн, які складають даний регіон. Частина з них окреслює регіон Центрально-Східної Європи Польщею, Угорщиною, Чехією і Словаччиною. У цьому плані необхідно відзначити дослідження Пьотра Вандича «Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення», опубліковане 1992 р.²⁷. Автор обмежує Центрально-Східну Європу лише трьома країнами – Польщею, Угорщиною і Чехословаччиною, але в розумінні та з урахуванням їх історичних кордонів. Погоджуючись з тим, що термін Центрально-Східна Європа стосується територій між Балтійським, Адріатичним, Егейським та Чорним морями, автор відзначив, що саме історичний простір трьох вищезазначених країн складає власне ядро цієї частини Європи, яке має величезне геополітичне значення не лише для континенту, а й для світового панування²⁸.

Англійський учений Адріан Хюде Прайс вважає, що ці нові демократії формують особливу групу країн, яка обумовлюється унікальністю їх культури та історії, проведенням успішних економічних та політичних реформ, тісними відносинами із Заходом²⁹.

Подібний погляд обґрунтовується й українським дослідником І. Піляєвим. На його думку, регіон Центрально-Східної Європи становлять небалканські країни з переважно європейським населенням, які сьогодні об'єднані європейськими інституційними форматами. Цьому критерію відповідають країни Вишеградської групи та Словенія, а також країни, що тривалий час перебували в складі Російської імперії й СРСР (Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Російська Федерація, Україна, Молдова). Балканський регіон визначається як сфера багатовікового домінування

---

²⁷ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004.

²⁸ Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення. – К.: Критика, 2004. – С. 35

²⁹ В'юницька О. І. Аналіз концептуально-теоретичних підходів до визначення поняття Центрально-Східна Європа // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – Вип. 33. – Ч. 1. – 2002. – С. 21.

Османської імперії та ісламської цивілізації³⁰.

Група французьких та польських істориків, автори колективної монографії «Історія Центрально-Східної Європи» (Н. Алексюн, Д. Бовуа, М.-Е. Дюкрю, Є. Ключовський, Г. Самсонович, П. Вандич) поширюють це поняття на регіон, який включає Польщу, Чехію, Україну, Угорщину, Болгарію, Білорусь, Сербію, Естонію, Словаччину, Литву, Латвію, Румунію, Словенію, Чорногорію і Хорватію³¹.

Значна частина сучасних дослідників (Є. Сюч, М. Валенберг, О. Галецький, П. Магочі, Д. Ротшильд та ін.) до Центрально-Східної Європи відносить територію, що окреслюється річками Лабою й Одрою на заході, Дніпром і Доном на сході, Балтійським морем на півночі й Середземним на півдні. Це такі держави (перелік за географічним принципом): Росія (її європейська частина), Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Україна, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Македонія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Словенія, Албанія, Греція³².

На думку українських істориків, регіональний поділ Європи, як і виокремлення регіону Центрально-Східної Європи, є, передусім, інтелектуальною конструкцією, яка дає можливість пояснити історичні особливості, політичні події, ідеологічні концепції, що діяли в Європі, а також згрупувати й відрізнити одні країни від інших.

Важливим етапом в історії Центрально-Східної Європи став вступ держав цього регіону до ЄС та НАТО.

У 2004 р. членами ЄС стали Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Естонія, Латвія, Литва, у 2007 р. – Болгарія, Румунія, у 2013 р. – Хорватія.

³⁰ Піляєв І. С. Концепція регіону Центрально-Східної Європи: Актуальний погляд. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778> (дата звернення 25.09.2022).

³¹ Каганов Ю. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/19/19/kaganov.pdf (дата звернення 20.09.2022).

³² Каганов Ю. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/19/19/kaganov.pdf (дата звернення 20.09.2022).

Членами НАТО є Польща, Угорщина, Чехія (1999 р.), Естонія, Литва, Латвія, Болгарія, Румунія, Словаччина, Словенія (2004 р.), Албанія, Хорватія (2009 р.), Чорногорія (2017 р.) та Північна Македонія (2020 р.). Тож, нові геополітичні реалії поставили перед інтелектуальною елітою цих країн проблеми визначення та уточнення термінів, концептів, які б відповідали цим змінам.

Найголовнішою проблемою для вчених стало питання, пов'язане, передусім, зі зміною уявлень про територіальні межі Центральної та Східної Європи.

Американські спеціалісти з питань Східної Європи виділяють особливу категорію «нова Східна Європа», до якої відносять Україну, Білорусь і Молдову. Деякі українські дослідники (Є. Кіш, М. Лендвел) також стверджують, що в другій половині ХХ ст. фактично відбулося геополітичне розмежування цілісного регіону Центральної та Східної Європи та його розпад на окремі сегменти як у географічно-просторовому, так і економічному та політичному вимірах.

На думку вчених, наслідком чіткої структуризації геополітичного простору Центральної та Східної Європи стало виокремлення двох регіонів. Перший – «нова Центральна Європа» (Польща, Чехія, Словаччина й Угорщина). В основі цього процесу, підкреслюють вчені, лежить зміна геополітичного статусу центральноєвропейського регіону, як складової ЄС і НАТО, внаслідок розширення інтеграційного простору. Другий – «нова Східна Європа», яка включає – Україну, Білорусь, Молдову, Російську Федерацію³³.

Погоджуючись із концептом нової Східної Європи, автори розглядають його не як ідеологічну конструкцію (хоча і не виключають цього), а як реальність, що потребує реформування та розвитку. Цьому концепту відводиться роль інструмента приєднання до європейського

---

³³ Кіш Є. Концептуальні засади центральноєвропейськості: пошуки в собі і назовні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/2776> (дата звернення 10.10.2022).

цивілізаційного простору.

Проте, серед науковців немає єдиної думки про те, які країни слід віднести до регіону нової Східної Європи.

Редактори вроцлавського журналу «Nowa Europa Wschodnia» до цього регіону включають майже весь європейський простір на схід від Польщі. Творці меморандуму про Східне партнерство ЄС до складу нової Східної Європи відносять Україну, Білорусь, Молдову та три закавказькі країни: Грузію, Азербайджан та Вірменію³⁴.

Професор історії Гарвардського університету, один із провідних спеціалістів з історії Східної Європи С. Плохій, проаналізувавши регіональні особливості ідентичності балтійських і закавказьких країн, прийшов до висновку, що Україна, Білорусь і Молдова – квінтесенція нової Східної Європи. Історик доводить, що нова Східна Європа є не тільки уявним геополітичним конструктом сучасності; вона позаяк має реальні географічні, культурні, етнічні й історичні чинники, що відмежовують її від сусідніх регіонів. Науковець вважає, що треба переосмислити старе поняття Східної Європи та застосувати нові підходи для обґрунтування простору, до якого належать ці країни. Він пропонує вважати ідею пограниччя або політичного й культурного кордону пріоритетною парадигмою, яка б могла поєднати країни нової Східної Європи і допомогти дослідникам цього регіону окреслити нові питання, а саме: особливості формування ідентичності, системи державного управління, політичної культури, культурних та релігійних процесів. Саме такий підхід, на думку С. Плохія, дозволить продуктивніше вивчати регіон нової Східної Європи як місце зустрічі різних держав, культур та народностей³⁵.

Ідея пограниччя знайшла підтримку та розвиток у середовищі українських, польських, білоруських, молдавських, литовських, угорських

---

³⁴Лендзел М. Чи є майбутнє у Центральної Європи та центральноєвропейських студій? — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/2776> (дата звернення 17.10.2022).

³⁵Плохій С. «Нова Східна Європа»: Геополітична примха чи історіографічна знахідка? — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.historians.in.ua> (дата звернення 10.10.2022).

дослідників. Центр передових наукових досліджень і освіти (CASE) при Європейському гуманітарному університеті (Литва, Вільнюс) розробив довготривалий дослідницький проект вивчення соціальних трансформацій Східноєвропейського пограниччя, що включає Україну, Білорусь, Молдову.

У ньому пограниччя визначається як регіональне об'єднання країн, яким доводиться вирішувати загальні проблеми існування між двома полюсами. На думку вчених (Л. Титаренко, О. Бреський, О. Бреська), концепт пограниччя передбачає розгляд цих країн як особливого субцивілізаційного регіону, який має культурну специфіку й розвинуту локальну ідентичність. Отже, ці пограничні країни, маючи загальні історичні «шанси», шукають свій шлях майбутнього розвитку³⁶.

Українська дослідниця А. Донська вважає, що в другому десятилітті ХХІ ст. можна говорити про подальше зміщення регіону Центральної Європи на Схід: країнами регіону Центральної Європи поступово стають республіки колишньої Югославії (які ще не стали членами ЄС), Україна, Молдова, Грузія, Туреччина. У цих державах можна спостерігати соціально-політичну боротьбу між авторитарними тенденціями, так званим «східним» напрямом розвитку, і прагненням співпраці та інтеграції з ЄС³⁷.

Аналізуючи Центральну Європу як концепт, наповнений різним змістом відповідно до певних культурних, соціальних та політичних реалій, А. Донська прийшла до висновку, що поняття Центральна Європа трансформується відповідно до політичної ситуації як в Європі, так і світі загалом. Відтак, на її думку, Центральна Європа – це умовний політично сформований концепт, який за певних умов може своїм змістом впливати на розвиток політичних процесів³⁸.

---

³⁶ Міжнародна науково-дослідна конференція «Дослідження прикордоння» (2003–2013)». — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.case-border.com/2014/01/20032013.html> (дата звернення 10.10.2022)

³⁷ Донська А. Г. Політична обумовленість концепту Центральної Європи // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Серія: Філософія, Політологія. – 2014. – Вип. 1 (115). – С.

³⁸ Донська А. Г. Політична обумовленість концепту Центральної Європи // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Серія: Філософія, Політологія. – 2014. – С. 57–61.

На думку І. Піляєва, концепція регіону Центрально-Східної Європи має базуватися на геостратегічному, геополітичному та цивілізаційно-культурному положенні України в Європі. Такої ж думки дотримується й український історик В. Маслійчук, який вважає необхідним сконструювати власний простір, поставивши саме українську територію в центр уваги.

Терміни Центрально-Східна Європа і Центральна та Східна Європа І. Піляєв ототожнює, але семантично розмежовує. Учений, використовуючи ці терміни, доводить, що Центрально-Східна Європа – це не просто механічне поєднання Центру та Сходу Європи, а регіональний конструкт, який має географічну, історичну, етнокультурну, геостратегічну самобутність та притаманні саме йому специфічні риси³⁹.

Охарактеризувавши спільні для всього регіону Центрально-Східної Європи тенденції та проблеми, автор зазначає, що членство в Європейському Союзі не є гарантією подолання системної трансформаційної кризи. Для регіону важливими залишаються довготривалі міждержавні проекти, які свідчать про наявність спільних стратегічних інтересів у масштабах усього центрально-східноєвропейського простору. Науковець приходить до висновку, що ідея загальноєвропейської інтеграції, яка вже реалізується в інституційному форматі Ради Європи, буде й далі стимулювати ідентифікацію Центрально-Східної Європи, яка є ключовим регіоном у розбудові проекту Великої Європи.

Аналізуючи сучасні реалії, пов'язані зі вступом країн Центральної Європи в європейські структури, білоруський історик Я. Шимов прийшов до висновку, що в «осяжному майбутньому Центральна Європа вписана в західний, євроатлантичний цивілізаційний проект, а її перспективи тісно пов'язані з майбутнім цього проекту. Проте остаточного «розщеплення» в ньому Центральної Європи заледве чи відбудеться в найближчий час, оскільки цьому перешкоджають соціально-економічні, політичні, історичні

---

³⁹ Піляєв І. Концепція регіону Центрально-Східної Європи... – URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778> (дата звернення 26.09.2022).

та інші фактори»⁴⁰.

Подібну позицію займає чеський історик Ян Кржен. Він стверджує, що «... не дивлячись на всі свої відмінності, Центральна Європа у глибинах своєї історії і свого мислення є Європою, Європеїзм є істинним субстратом її історії, а її історія є інтегральною і невід'ємною частиною європейської історії»⁴¹. Проте, зауважує дослідник, у сучасних реаліях вибір для Центральної Європи залишається таким же, це вибір між роллю буфера або мосту між Заходом і Сходом.

Висновки до розділу I.

Концепт Центрально -Східна Європа пройшов тривалий період формування та еволюції. З моменту визначення регіону, в залежності від тих чи інших політичних обставин, співіснували різні терміни: Центральна Європа, Східна Європа, Центрально -Східна Європа. Концепт трактувався по-різному: як міф, як політичний проект або ж географічна реальність, ідеологічна конструкція чи ментальна карта тощо.

Геополітичні зміни, пов'язані із розширенням ЄС і НАТО на Схід Європи активізували дослідження змісту та перспектив цього процесу. Були запропоновані різні варіанти підходів до визначення регіону. В результаті наукових пошуків у сучасній історіографії з'явилися нові терміни – «нова Центральна Європа», «нова Східна Європа», «нове Східноєвропейське пограниччя». Проте, ці дискурси не привели до відмови від концепту Центрально -Східна Європа, навпаки, стимулювали його подальше використання як наукової дефініції.

Регіональний поділ Європи, як і виокремлення регіону Центрально-

---

⁴⁰ Шимов Я. Центральна Європа: невеликі народи в пошуках «великої батьківщини» // Неприкосновенный запас. – 2007. – № 6 (56). — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.intelros.ru/readroom/nz/nz_56/1918-jaroslav-shimov.-centralnaja-evropa.html (дата звернення 19.10.2022).

⁴¹ Кржен Я. Центральна Європа очима Чехії. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.binetti.com/content/338> (дата звернення 19.10.2022).

Східної Європи, є, передусім, інтелектуальною конструкцією, яка дає можливість пояснити історичні особливості, політичні події, ідеологічні концепції, що діяли в Європі, а також згрупувати й відрізнити одні країни від інших. Оскільки Центрально -Східна Європа є, передусім, географічний регіон, який ніколи не представляв собою політичного цілого, то політична карта цього регіону буде змінюватися й надалі відповідно до суспільно-політичних обставин.

РОЗДІЛ II

ДОСВІД ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

2.1. НАТО і Центрально-Східна Європа після завершення холодної війни

Однією з характерних рис сучасних міжнародних відносин є зростання ролі міжнародних організацій. Завдяки їх діяльності створюються умови для розширення й урізноманітнення сфери міжнародних відносин, активного розвитку багатосторонньої дипломатії, більш широкого і плідного співробітництва на міжнародному рівні.

Глобальні, політичні, економічні, військові проблеми сучасності вимагають пошуку нових підходів до вирішення проблем міжнародних відносин, змушують держави вирішувати питання, які виникають на міжнародній арені, мирним шляхом. У цьому зв'язку актуалізуються питання ролі військово-політичних союзів, необхідності їх існування, зміни чи еволюції їхніх функцій, зменшення чи розширення кількості держав-членів міжнародних об'єднань.

Організація Північноатлантичного договору сьогодні є найстарішим і найбільшим військово-політичним союзом у світі, який належить до впливових міжнародних організацій. З часу свого заснування у квітні 1949 р. до сьогодні це військово-політичне об'єднання еволюціонувало під впливом світових зрушень другої половини ХХ ст. Зокрема, відбулася трансформація блоку від оборонного союзу до організації спрямованої на створення системи колективної безпеки з уваги на існуючі реалії розвитку та виникнення нових загроз.

Впродовж часу свого існування міжнародна організація змінилася не тільки якісно, зважаючи на вимоги часу, але й кількісно. Поступово до 12-ти держав-засновниць: Бельгії, Канади, Данії, Франції, Ісландії, Італії,

Люксембургу, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Великої Британії та США стали приєднуватись інші країни.

Принципом розвитку НАТО було визначено політику відкритих дверей. Вона полягає в тому, що будь-яка європейська держава, яка спроможна просувати принципи Північноатлантичного договору та робити внесок у підтримання безпеки на євроатлантичному просторі, може претендувати на вступ до Альянсу у разі, якщо з цим погодяться усі держави-члени НАТО⁴². Політика відкритих дверей реалізується вступом до Північноатлантичного альянсу нових держав, які претендують на набуття нового статусу враховуючи власні національні інтереси.

У процесі розширення організація пройшла ряд етапів.

Війна у Кореї підштовхнула держави – засновниці до прийняття рішень щодо розширення організації. Такі кроки разом з тим передбачали внесення змін до Північноатлантичного договору.

Восени 1950 р. на п'ятій сесії Ради НАТО, що відбувалася в Нью-Йорку, було прийнято рішення про створення під централізованим командуванням Об'єднаних збройних сил НАТО та прийняття стратегії «передових рубежів»⁴³. Така ухвала була продиктована можливістю перенесення конфлікту за участю СРСР із Кореїського півострова до Європи.

Рішення, прийняті на сесії Ради НАТО, відкрили іншим державам шлях для вступу до організації. Зокрема, після дворічних консультацій у 1952 р. до організації вступили Греція і Туреччина. Приєднання цих країн було важливим і для Північноатлантичного альянсу, оскільки вирішувались стратегічні питання в першу чергу щодо Близького Сходу. Керівництво НАТО негативно розцінило пропозицію радянського уряду (1954 р.) щодо вступу СРСР до міжнародної організації зважаючи на задекларовану

---

⁴² Declaration of the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The Brussels Summit Declaration», 11 January 1994)/NATO Handbook. Documentation. — P. 326–327.

⁴³ Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С.Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с.

функцію забезпечення безпеки держав членів⁴⁴.

Відмова від радянської пропозиції була мотивована її не прагматичним, а пропагандистським характером.

Відновлення незалежності Західної Німеччини дало можливість розпочати процедуру її вступу до НАТО. Після виконання визначених вимог у 1955 р. Німеччина вступила до об'єднання, ставши при цьому 15-м членом організації. У результаті тривалої дискусії щодо членства в організації Іспанії в 1982 р. державу було прийнято до НАТО⁴⁵. Значну роль у вирішенні питання про вступ до організації Іспанії відіграли США, які фактично лобювали позитивне розв'язання проблеми на користь Іспанії.

Розширення Північноатлантичного альянсу на схід у 1990-х рр. стало одним з визначальних моментів побудови нової системи міжнародних відносин постконфронтаційного періоду.

Однією з головних причин прийняття рішення про розширення Північноатлантичного альянсу стало утворення зони геополітичного вакууму, у т.ч. і у сфері безпеки, внаслідок руйнації біполярної конфронтаційної моделі НАТО-ОВД, очолюваної Сполученими Штатами та СРСР.

Із закінченням «холодної війни» СРСР, а згодом Росія, не спромоглася заповнити своїм впливом «сіру зону», що утворилася на території пострадянських країн. Не менш важливим чинником стала ситуація всередині самої Організації Північноатлантичного договору, яка внаслідок таких геополітичних змін перебувала під загрозою системної кризи, оскільки зникнення одного з полюсів протистояння фактично зводило нанівець вихідну місію альянсу — колективний захист від зовнішньої загрози.

За таких умов виникало питання доцільності існування такого масштабного військово-політичного блоку в його первісному вигляді.

---

⁴⁴ Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258 с.

⁴⁵ Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С.Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с.

Однак необхідність у збереженні та подальшій дієвості НАТО відповідала інтересам головного члена організації — Сполучених Штатів Америки, насамперед задля збереження американської військової присутності, а отже і політичного впливу на європейському континенті⁴⁶. Фактично, саме цій меті була підпорядкована європейська політика США у 1990-х роках.

Процес об'єднання Німеччини у цьому контексті слід розглядати як підготовчий етап і пробний крок у напрямі перебудови європейського простору, у т.ч. і військово-політичного. Переговори щодо возз'єднання ФРН та НДР, що проводилися за формулою «2+4» (дві німецькі держави та СРСР, США, Велика Британія і Франція), безпосереднім чином стосувалися американської присутності на континенті, зокрема, в рамках НАТО.

На переговорах у січні 1990 року М. Горбачов висунув умови радянської сторони: від об'єднаної Німеччини не повинна виходити загроза; повоєнні кордони мають залишатися недоторканими; територія Німеччини не повинна використовуватися зовнішніми силами. Питання про військово-політичний статус майбутньої ФРН викликав найбільші труднощі. Радянські експерти розробляли різноманітні варіанти: нейтральний статус; участь лише в політичній, а не у військовій організації НАТО (за прикладом Франції); одночасна участь об'єднаної Німеччини в Північноатлантичному альянсі та в Організації Варшавського договору, договір між НАТО і ОВД про асоціацію тощо⁴⁷.

Прагнучи схилити радянське керівництво до прийняття принципового рішення щодо об'єднання Німеччини, державний секретар США Дж.Бейкер обіцяв радянському керівництву нерозповсюдженні юрисдикції або присутності НАТО «на жоден дюйм у східному напрямку», а канцлер об'єднаної ФРН Г. Коль заявив: «Ми вважаємо, що НАТО не повинна

---

⁴⁶ Declaration on the Transformed of the North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The London Declaration», 6 July 1990)/NATO Handbook. Documentation. — Brussels, 1999. — 442 p. — P. 271–276.

⁴⁷ Declaration of the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The Brussels Summit Declaration», 11 January 1994)/NATO Handbook. Documentation. — P. 326–334.

розширювати сферу своєї дії. Треба знайти розумне врегулювання»⁴⁸.

Проте неприйняття нейтрального статусу об'єднаної Німеччини та її обов'язкове членство у Північноатлантичному альянсі стали вихідними положеннями позиції американської адміністрації, що повністю вписувалася у відому формулу НАТО: забезпечувати присутність США в Європі, стримувати відродження могутності Німеччини та протидіяти експансії СРСР на Захід. 25 травня 1990 року до Москви прибув президент Франції Ф. Міттеран, основною метою візиту стало обговорення об'єднання Німеччини, насамперед її військового статусу. Висловлювалися пропозиції щодо трансформації колишніх ворогуючих блоків, поступове їхнє перетворення у політичні організації, а також синхронізація процесів об'єднання Німеччини та створення нових структур безпеки у Європі.

На думку французького президента, не було жодних можливостей заборонити Німеччині зробити вибір на користь участі в НАТО: «Якщо я скажу «ні» в питанні про приналежність Німеччини до НАТО, то опинюся в ізоляції від моїх західних партнерів ... Я просто не бачу, як ви можете досягти свого. Ви можете зробити вашу позицію більш жорсткою. Однак такий підхід стане джерелом дестабілізації у Європі... Навіть якщо ви зможете домогтися від німців якихось поступок, то вони стосуватимуться не суті, а процедури»⁴⁹.

Наступним етапом обговорення проблеми став візит М. Горбачова до Сполучених Штатів 1–3 липня 1990 р., під час якого радянський лідер поступився у питанні прийняття Німеччини до НАТО, погодившись з формулюванням американського президента Дж. Буша: «Сполучені Штати одностайно виступають за членство об'єднаної Німеччини в НАТО, однак, якщо вона зробить інший вибір, ми не будемо заперечувати, ми його

⁴⁸ Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258 с.

⁴⁹ Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258 с.

поважатимемо»⁵⁰.

Остаточні домовленості були досягнуті на зустрічі німецької та радянської делегацій в липні 1990 р. у Москві та на Північному Кавказі. В ході переговорів делегація СРСР, очолювана М. Горбачовим та Е. Шеварднадзе, підтвердила згоду на повномасштабне членство об'єднаної Німеччини у Північноатлантичному альянсі та на розміщення на колишніх територіях НДР сил Бундесверу, не інтегрованих до НАТО.

Найгостріші дебати розгорнулися навколо військово-політичного статусу колишньої території НДР — радянська делегація наполягала на її виключенні зі сфери дій альянсу. Було досягнуто зобов'язання керівників ФРН не розміщувати іноземні війська і ядерну зброю на землях НДР, а також обмежити чисельність збройних сил єдиної ФРН 370 тис. осіб.

У свою чергу ФРН обіцяла надати фінансову допомогу у виведенні радянських військ території Німеччини та підтримала ідею укладання договору про добросусідство, партнерство та співробітництво між об'єднаною Німеччиною та СРСР. «Договір про остаточне врегулювання стосовно Німеччини» було підписано міністрами закордонних справ США, СРСР, Франції, Великої Британії, ФРН та НДР у Москві 12 вересня 1990 року⁵¹. 3 жовтня того ж року німецьке питання було остаточно закрито возз'єднанням Німеччини.

Як засвідчили подальші події, зобов'язання Заходу не поширювати активність Північноатлантичного альянсу на схід від німецького кордону не були виконані. Усні запевнення західних лідерів не набули вигляду офіційних документів і досить швидко були порушені в силу кардинальних змін, що сталися в системі міжнародних відносин внаслідок розпаду СРСР.

Ще у липні 1990 року на саміті в Лондоні главами держав та урядів країн-учасниць НАТО була прийнята декларація, в якій було проголошено

---

⁵⁰ Козін В. Нові виміри НАТО // Міжнародне життя. — 1993. — № 3. — С.63

⁵¹ Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. — Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — 258 с.

рішучі кроки щодо пристосування альянсу до вимог нового клімату безпеки, покликані покласти край конфронтації між Сходом і Заходом.

Урядам СРСР та країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) було запропоновано започаткувати постійні дипломатичні зв'язки з НАТО і працювати над новими відносинами на основі співпраці⁵². Очевидно, що такий крок безпосереднім чином був пов'язаний з вигідним Заходу вирішенням німецького питання. Країни ЦСЄ починають активно шукати шляхів налагодження політичного діалогу з західними політичними структурами, відчуваючи дедалі зростаючу слабкість міжнародних позицій СРСР.

Насамперед це проявилось в прагненнях окремих політичних груп в урядах східноєвропейських країн максимально наблизитися до НАТО, в першу чергу в плані отримання гарантій безпеки, що виглядало цілком природно з огляду на фактичну недієздатність ОВД. І хоча в самому альянсі ідеї щодо розширення зони відповідальності на той час відхилялися, настрої на користь максимального зближення з регіоном ЦСЄ вже існували.

У зв'язку з такими тенденціями окремі радянські дослідники висловлювали занепокоєння, оскільки відкривалася перспектива проникнення НАТО до кордонів СРСР, що могло б призвести до міжнародної ізоляції СРСР на випадок загострення міжнародної ситуації, тому що, на відміну від ОВД, НАТО зовсім не втратила здатність до швидкого відновлення жорсткого політичного, економічного та військово-політичного тиску.

Нові геополітичні орієнтири були сформульовані у Римській декларації сесії Ради Північноатлантичного альянсу на рівні глав держав та урядів, що відбулася 7–8 листопада 1991 року⁵³, яка обговорювала

---

⁵² Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С.Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с.

⁵³ Declaration on the Transformed of the North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The London Declaration», 6 July 1990)//NATO Handbook. Documentation. — Brussels, 1999. — 442 p. — P. 275–276.

посилення політичної складової в практичній діяльності НАТО та питання відкритості по відношенню до держав ЦСЄ.

Прямим наслідком ухвалених рішень стало створення у грудні 1991 року Ради Північноатлантичної співпраці (РПАС), нового консультативного форуму, до якого увійшли країни-члени НАТО і спочатку дев'ять країн ЦСЄ, а також прийняття нової Стратегічної концепції НАТО, в якій чітко простежується ідея про можливість діалогу та співробітництва в питаннях оборони з державами, які не являються членами альянсу.

Цей перший проект інституціоналізації відносин по лінії НАТО—ЦСЄ сприймався, насамперед радянською стороною, як альтернатива членству в альянсі, а не підготовка до нього. На засідання новоствореного органу РПАС 20 грудня 1991 року в Брюсселі був запрошений президент РФ Б.Єльцин, який фактично підтвердив прихильне ставлення Росії до імовірного розширення, заявивши, що хоча нині питання про вступ Росії до НАТО не ставиться, однак російська сторона готова розглядати його як довгострокову політичну мету.

Протягом 1992 року до РПАС приєдналися усі країни-учасниці СНД. Фактично, дискусія про можливість вступу Росії до Північноатлантичного альянсу відкрила шлях до розробки реальних планів поширення альянсу на території центрально- та східноєвропейських держав.

У 1993 році після виводу російських військ з Польщі вступ у НАТО перетворився на основну зовнішньополітичну мету держав-колишніх членів Організації Варшавського договору (ОВД), що знаменувало початок нового етапу у системі європейської та світової безпеки. З'явився план створення «НАТО-біс» у складі ряду держав Східної Європи та деяких держав СНД, без Росії⁵⁴.

У зв'язку з тим, що повноправне членство в НАТО відкладалося на невизначений період, президент Польщі Л. Валенса висунув концептуальну

---

⁵⁴ Kłoczowski J. East Central Europe in the Historiography of the Countries of the Region. – Lublin: Institute of East Central Europe, 1995. – S. 9

та організаційну ініціативу щодо країн Східної Європи у вигляді утворення Чорноморсько-Балтійської осі. У 1992 році під час візиту до Німеччини польський президент оприлюднив ідею створення групи НАТО-біс на перехідний період, до якої увійшли б колишні країни РЕВ та Варшавського договору. Проте всередині країни і регіону ця ідея була піддана критиці, оскільки фактично вела до закріплення поділу Європи та відсувала на невизначений час повномасштабне членство Польщі та інших країн регіону у західних структурах.

Складнощі періоду трансформацій, що розпочався на пострадянському просторі, зокрема, виникнення регіональних конфліктів, істотним чином позначилися як на міждержавних відносинах, так і на загальному кліматі безпеки в Європі. Тому цілком виправданим вбачається дедалі зростаюче прагнення східноєвропейських країн заручитися гарантіями потужного військово-політичного блоку, мотивуючи його наступними аргументами: 1) НАТО вирішує проблеми, що виникають між його членами та займається проблемами, що виникають на кордонах держав-членів (Балкани); 2) забезпечується економічний розвиток, оскільки потенційні інвестори зацікавлені у зміцненні безпеки та стабільності нових демократичних держав, що може бути гарантоване лише членством в альянсі; 3) збільшується ефективність та прозорість військових витрат; 4) членство в НАТО вимагає відповідності багатьом вимогам, що висуває для кандидатів на вступ ЄС⁵⁵.

Не менш цікаві думки висловлювали глави центральноєвропейських держав, аргументуючи рішення своїх країн приєднатися до колись ворожого військово-політичного блоку. Президент Чехії В. Гавел стверджував, що позбавлення від радянської імперії та комунізму у 1989 року, а отже і від імовірності європейської та світової війни визначило прагнення країн

---

⁵⁵ Halecki O. *Borderlands of Western Civilization: a History of East Central Europe*. Second Edition / Oscar Halecki. – Safety Harbor, FL: Simon Publications, 1980. – 547 p

регіону долучитися до НАТО⁵⁶.

Етнонаціональні конфлікти 1990-х років засвідчили появу нових загроз безпеці у Європі. Вступ центральноєвропейських держав, на думку чеського президента, означатиме «розширення сфери миру та стабільності». До НАТО прийдуть і інші країни регіону і тоді закінчиться «ера, коли великі та потужні вирішували долю менших і не таких потужних, поділяючи світ між собою на сфери впливу»⁵⁷.

Президент Угорщини А.Генц дав більш прагматичне пояснення прагненню своєї держави долучитися до складу Північноатлантичного альянсу, вбачаючи в ньому «найдешевший шлях до гарантії безпеки». Особливо підкреслювався той факт, що самозахист для Угорщини є надто дорогим у фінансовому відношенні, тому вона має вибирати варіант колективного захисту, а в рамках такого «превентивного альянсу», як НАТО, «ми матимемо спільне майбутнє»⁵⁸.

На думку президента Польщі А. Квасневського, хоча ціна вступу його країни до НАТО буде надзвичайно високою, інституційне повернення Польщі до Європи найлегше здійснити саме через інтеграцію з НАТО.

Інший польський політик Є. Бузек стверджував, що Польща завдяки НАТО вийде з «геополітичних лещат» між Росією та Німеччиною і стане повноправною частиною Європи, спираючись на США.

Подібні настрої не могли залишитися непоміченими в Росії, де поступово зростає занепокоєння активністю східноєвропейських держав у євроатлантичному напрямі. Москва ставить питання про розширення НАТО на основі принципів «неізоляції та недискримінації», тобто членство повинні отримати або всі бажаючі, або ніхто, оскільки в іншому випадку розширення НАТО без позитивного рішення про участь Росії означатиме новий розподіл континенту.

⁵⁶ Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258 с

⁵⁷ Караганов С. Питання майбутнього Європи // Міжнародне життя. — 1991. — № 4. — С. 55.

⁵⁸ Караганов С. Питання майбутнього Європи // Міжнародне життя. — 1991. — № 4. — С. 55.

У січні 1994 року на саміті в Брюсселі члени альянсу підтвердили відкритість організації для інших європейських держав, які готові втілювати у життя принципи Вашингтонського договору 1949 року та робити свій внесок у безпеку євроатлантичного регіону. Рішенням саміту було започатковано нову програму «Партнерство заради миру» (ПЗМ), яка стала новим виміром відносин між НАТО та країнами-партнерами, що дозволяв розвивати практичну співпрацю, насамперед, у військовій сфері. Програма була спрямована на вдосконалення можливостей та потужностей в миротворчій діяльності шляхом спільного планування, підготовки та навчання військових, а отже і досягнення взаємодії та сумісності підрозділів країн-партнерів з відповідними силами країн НАТО⁵⁹.

Крім того, передбачалася розробка програм сприяння прозорості національного оборонного планування та бюджетного процесу, а також демократичному контролю над збройними силами.

Метою «Партнерства заради миру» проголошувалися посилення стабільності та безпеки у Європі, розширення та інтенсифікація політичного та військового співробітництва.

Документ обумовлював конкретні зобов'язання кожного з учасників: сприяння гласності у національному оборонному плануванні та бюджетному процесі; забезпечення демократичного контролю над збройними силами; підтримка готовності та військового потенціалу, необхідного для участі в операціях під егідою ООН та ОБСЄ; розвиток відносин військового співробітництва з НАТО з метою спільного планування, підготовки та навчань, спрямованих на посилення можливостей учасників ПЗМ здійснювати місії з підтримання миру, пошукові та рятувальні роботи, гуманітарні операції; підготовка підрозділів, здатних у довгостроковій перспективі співпрацювати з силами НАТО. Положеннями документу декларувалося створення Спільних об'єднаних оперативних сил (Combined

---

⁵⁹ Declaration of the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The Brussels Summit Declaration», 11 January 1994)/NATO Handbook. Documentation. — P. 326–334.

Joint Task Forces, CJTF), що дозволило деяким країнам-партнерам брати участь у вирішенні окремих військових завдань разом з членами альянсу⁶⁰.

Окремо було зазначено, що активна участь у ПЗМ відіграватиме провідну роль в еволюційному процесі включення нових членів до НАТО та підтверджувалася відкритість альянсу для членства інших європейських країн.

Запрошення приєднатися були розіслані усім державам-учасницям РПАС та іншим державам-учасницям Наради з безпеки та співробітництва у Європі(НБСЄ), які мали бажання і можливості зробити свій внесок в програму.

Запрошення прийняли 27 держав, з якими згодом було укладено Індивідуальні програми партнерства. Оцінки нової програми, її наслідків та перспектив доволі різнилися. Якщо нові демократичні країни вітали новий формат співробітництва, прагнучи у будь-який можливий спосіб долучитися до західних структур, особливо військово-політичних, то російська сторона, хоча і схильна була розглядати цю ініціативу Заходу як новий, компромісний підхід, націлений на розвиток партнерства, альтернативу механічному розширенню НАТО за рахунок країн ЦСЄ, проте одночасно висловлювала занепокоєння тим фактом, що в деяких державах регіону сприймають ПЗМ як підготовчий період до повноправного членства в НАТО, що являється застарілим «політичним мисленням блоковими категоріями, яке навряд чи здатне відповісти на нові виклики безпеки і стабільності у Європі»⁶¹.

Були й більш гострі коментарі, що стосувалися можливої участі Росії в ПЗМ: «Росія своєю участю дає згоду на перетворення НАТО у єдиний універсальний механізм забезпечення безпеки як у Європі, так і за її

---

⁶⁰ Halecki O. *Borderlands of Western Civilization: a History of East Central Europe. Second Edition* / Oscar Halecki. – Safety Harbor, FL: Simon Publications, 1980. – 547 p.

⁶¹ Олексієв А. Новий вимір Північноатлантичного Союзу // Міжнародне життя. — 1992. — № 1. — С. 67.

межами»⁶², тобто втрачає статус рівного партнера Заходу у справі створення системи європейської безпеки, а також цілком може позбутися можливості військово-політичної консолідації простору колишнього СРСР, стверджував російський дослідник С. Самуйлов.

ПЗМ була лише відстрочкою, однак не заради заспокоєння Росії, а з метою кращої підготовки майбутніх членів до вступу в альянс, що стало черговою поразкою російської дипломатії.

2.2. Процес набуття членства в НАТО країнами Центрально-Східної Європи

Розширення Північноатлантичного альянсу на схід у 1990-х рр. стало одним з визначальних моментів побудови нової системи міжнародних відносин постконфронтаційного періоду.

У 1993–1994 рр. ідея розширення альянсу починає розглядатися не як віддалена у часі довгострокова перспектива, а як реальний процес — і не лише прагнучими членства новими демократичними країнами, але й державами-учасницями та керівництвом альянсу⁶³.

Як зазначив З. Бжезинський, рішення щодо експансії НАТО на схід вимагало одностайності від всіх шістнадцяти членів альянсу. Однак кожна з великих європейських держав, підтримуючи ініціативу Сполучених Штатів, виходила з відповідності цього рішення власним національним інтересам⁶⁴.

Нові незалежні держави ЦСЄ стали ареною суперництва за вплив між провідними європейськими державами та США. Спроба відновити традиційний політико-економічний вплив на країни регіону через власне європейські структури не вдалася, тому на озброєння була взята ідея включення в свою орбіту колишніх країн ОВД шляхом їхнього членства в

⁶² Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258 с.

⁶³ Олексієв А. Новий вимір Північноатлантичного Союзу // Міжнародне життя. — 1992. — № 1. — С. 67.

⁶⁴ Бжезинський З. Велика шахівниця. Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ. — 2000 — С. 21

НАТО.

Франція прагнула максимально зміцнити європейську оборонну складову альянсу шляхом посилення ролі європейських країн при одночасному послабленні ваги Сполучених Штатів. Розширення НАТО за рахунок країн ЦСЄ в контексті побудови «європейської оборонної ідентичності» цілком вписувалося в ці плани. Крім того, претендуючи на роль європейського лідера, Франція усвідомлювала, що без активної участі у такому процесі як розширення НАТО, вона ризикує втратити політичні позиції. Париж неодноразово підкреслював, що при поширенні зони відповідальності альянсу необхідно максимально враховувати інтереси Росії, оскільки ігнорувати її при такій масштабній зміні військово-політичних кордонів Північноатлантичного союзу було б великою стратегічною помилкою. Разом з тим, з усіх західних країн Франція найбільш послідовно виступала проти членства Росії в НАТО⁶⁵.

Для Німеччини, яка має традиційні інтереси в регіоні ЦСЄ, особливо в Чеській Республіці та Польщі, розширення НАТО за рахунок лояльних до Німеччини країн регіону, стало ідеальною можливістю утвердити свої позиції всередині альянсу та в Європі загалом, тобто поширюючи свій вплив у Східній Європі, відновити колишній авторитет у Західній.

Виступаючи за розширення альянсу, Німеччина однією з перших заговорила про необхідність паралельного процесу налагодження взаємодії з Росією, пропонуючи укласти договір між нею та альянсом.

Велика Британія проявила найменшу зацікавленість з приводу розширення складу альянсу. Не маючи виняткових стратегічних інтересів у регіоні ЦСЄ, британці традиційно виступають за збереження балансу сил на континенті, підкреслюючи особливі відносини зі Сполученими Штатами та пріоритетність євроатлантичної єдності. Крім того, відносини з Росією завжди залишалися важливим політичним напрямком британської

---

⁶⁵ Robert G. Bell, «NATO's Transformation Scorecard,» NATO Review, Spring 2005, — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/art3.html> (дата звернення 25.10.2022)

зовнішньої політики.

Однак це не завадило підтримати ініціативу американських союзників, зауваживши, що між прийняттям першої «трійки» та другою хвилею розширення повинна бути істотна пауза для ретельного дослідження результатів першого етапу.

Всередині альянсу також активно готувалися до можливого розширення, ідея якого була висловлена і активно впроваджувалася головним членом альянсу — Сполученими Штатами.

В розвиток рішень Брюссельського саміту протягом 1994-1995 років було розроблено «Дослідження з питань розширення НАТО», презентоване у вересні 1995 року усім зацікавленим країнам. Висновки дослідження стали підґрунтям для запрошення нових членів, зазначаючи, що по закінченні холодної війни з'явилася реальна можливість зміцнити безпеку та поширити стабільність на весь євроатлантичний регіон. При цьому особливо наголошувалося на оборонному характері організації, що головною метою її залишається збереження миру та безпека країн-учасниць, що не може становити загрози для будь-кого⁶⁶.

На думку авторів, розширення альянсу сприятиме демократичним реформам, зокрема, встановленню цивільного та демократичного контролю над збройними силами; стимулюватиме поширення співпраці, консультацій та досягнення консенсусу, які характерні для відносин між членами альянсу, та допомагатиме розвитку добросусідських відносин в усьому євроатлантичному регіоні; збільшить прозорість оборонного планування та військових бюджетів, тим самим зміцнюючи довіру між державами, а також підтримає тенденцію до інтеграції та співпраці в Європі.

Дослідження підтвердило, що, як і в минулому, будь-яке майбутнє збільшення кількості членів альянсу має здійснюватись через приєднання нових членів до Північноатлантичного договору згідно зі Статтею 10

---

⁶⁶ Department of State Report: Enlargement of NATO: Rationale, Benefits, Costs and Implications // Foreign Policy Bulletin. The Documentary Record of US Foreign Policy. — Vol. 8. — № 3. — P. 24

Вашингтонського договору. Держави, які втягнуті в етнічні конфлікти або зовнішні територіальні суперечки, зокрема іредентистські претензії чи суперечності щодо внутрішньої юрисдикції, повинні врегулювати такі конфлікти в мирний спосіб, відповідно до принципів ОБСЄ, перед тим як вони претендуватимуть на членство в НАТО⁶⁷.

Спроможність зацікавлених країн зробити свій військовий внесок у колективну оборону, підтримку миру та інші нові місії альянсу є також вагомим чинником при прийнятті рішення щодо запрошення їх до вступу в НАТО.

Остаточні члени альянсу приймають рішення щодо запрошення нового члена до вступу на основі консенсусу. Жодна країна за межами альянсу не має права вето або «права нагляду» щодо процесу розширення чи рішень, які приймаються з цього приводу.

Прийняття Радою НАТО рішення про розширення альянсу на грудневому саміті 1994 року стало причиною різкого погіршення відносин з Росією.

5 грудня 1994 року, виступаючи на сесії ОБСЄ у Будапешті, президент РФ Б.Єльцин заявив, що такий крок з боку альянсу породжує недовіру та створює нові лінії розподілу, що суперечить налагодженню справжнього партнерства та формуванню єдиної демократичної Європи.

Наступним кроком до охолодження відносин стала відмова російської сторони від участі в програмі «Партнерства заради миру».

Як зазначав тодішній координатор Держдепартаменту США по країнах СНД С. Сестанович, «Росія насамперед боялася розширення НАТО без включення до складу альянсу самої Росії та фактичного усунення Москви від більшості важливих заходів по забезпеченню європейської безпеки»⁶⁸. Найнеприємнішим моментом розширення для Росії стало те, що

---

⁶⁷ Олексів А. Новий вимір Північноатлантичного Союзу // Міжнародне життя. — 1992. — № 1. — С. 67.

⁶⁸ Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. — Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. — 258 с.

ця ситуація підкреслює та висвітлює втрату Росією авторитету.

На початок 1995 року можна констатувати наявність глибокої кризи у відносинах Росії з Заходом, однією з головних причин якої стала неспроможність російської влади та дипломатії забезпечити інтеграцію Росії до західного співтовариства на умовах рівноправного учасника процесу прийняття рішень.

НАТО досягла поставленої мети, ставши центром нової системи європейської безпеки, а Росія опинилася практично в повній ізоляції, вихід з якої вбачався лише в укладанні компромісної угоди з Заходом, а отже і у визнанні невідворотності серйозних геополітичних змін, які принесє входження держав пострадянського простору до західного військово-політичного блоку.

Протягом 1996 року відбувається інтенсивний індивідуальний діалог з країнами-партнерами, які висловили бажання приєднатися до НАТО.

Протягом підготовчого періоду — до липневого саміту альянсу в липні 1997 р. в Мадриді, на якому передбачалося запросити деяких кандидатів, експерти почали готувати відповідні політичні рекомендації, а військове керівництво альянсу проводило аналіз відповідних військових чинників зацікавлених у членстві в НАТО країн.

Паралельно проводилася робота з підготовки до укладання широкомасштабного договору з Росією, що мав оформити та інституціоналізувати відносини РФ з НАТО, враховуючи нові європейські реалії в контексті невідвортної експансії Північноатлантичного альянсу у східному напрямку.

Підписаний 27 травня 1997 року в Парижі Основоположний акт про взаємні відносини, співпрацю та безпеку між НАТО і РФ став фактичною згодою Росії на розширення альянсу⁶⁹, а також послужив передумовою важливих змін в розстановці сил на європейському просторі, центральним

---

⁶⁹ Joining the NATO Parade. Three Presidents speak out //Transition. Changes of PostCommunist Societies. — 1997. — Vol. 4. — № 7. — P. 15

моментом яких стало визнання НАТО єдиним універсальним механізмом європейської безпеки.

Напередодні вирішального саміту 31 травня 1997 року президент США Б. Клінтон у своїй промові перед випускниками Військової академії в Уест-Пойнті підтвердив незмінність курсу на розширення альянсу. До самого відкриття Мадридської зустрічі 8–9 липня 1997 р. тривали дискусії з приводу остаточного списку держав, яким буде запропоновано членство в Північноатлантичному альянсі.

Сполучені Штати від початку наполягали на обмеженні «першої хвилі» розширення Польщею, Чехією та Угорщиною як найбільш підготованими у військовому і суспільно-політичному планах.

Американців підтримували традиційні європейські консерватори: Велика Британія, Данія, Ісландія, Норвегія, а також Нідерланди. Однак дев'ять держав -членів НАТО (Франція, Італія, Бельгія, Люксембург, Канада, Греція, Португалія, Іспанія і Туреччина) заявили, що до першого раунду розширення мають долучитися також Румунія та Словенія⁷⁰.

Ці протиріччя щодо кола кандидатів першої черги були відображенням боротьби між Вашингтоном та Парижем за вплив в регіоні ЦСЄ.

Франція, лобіюючи інтереси країн Південно-Східної Європи, насамперед Румунії, прагнула в такий спосіб збалансувати посилення в середині альянсу позицій США після прийому «американських протеже» — Польщі, Чехії та Угорщини.

8 липня 1997 року глави держав та урядів країн-членів НАТО, після інтенсивних індивідуальних діалогів з зацікавленими країнами-партнерами та широкого обговорення в рамках альянсу, запросили три східноєвропейські держави до переговорів щодо вступу до альянсу на ювілейній сесії у 1999 р⁷¹.

---

⁷⁰ Joining the NATO Parade. Three Presidents speak out //Transition. Changes of PostCommunist Societies. — 1997. — Vol. 4. — № 7. — P. 15

⁷¹ Department of State Report: Enlargement of NATO: Rationale, Benefits, Costs and Implications // Foreign Policy Bulletin. The Documentary Record of US Foreign Policy. — Vol. 8. — № 3. — P. 24

Крім того, в Декларації саміту зазначалося, що альянс залишається відкритим для прийому нових членів у відповідності до Статті 10 Північноатлантичного договору, і що продовжуватиме запрошувати нових членів, які спроможні втілювати у життя принципи Договору і робити свій внесок у безпеку євроатлантичного простору.

Країни, які не були запрошені до переговорів про вступ в Мадрид, згідно з Дослідженням щодо розширення 1995 р., і надалі розглядатимуться як кандидати на членство в майбутньому, незалежно від їхнього географічного розташування. Жодна європейська демократична країна, чий вступ відповідатиме вимогам Варшавського Договору, не залишиться поза увагою.

Учасники зустрічі особливо відмітили «позитивний розвиток подій» в Румунії та Словенії, а також окремо відмітили Естонію, Латвію та Литву. На членство в альянсі збиралися претендувати Хорватія (за підтримки Німеччини та Італії) та Болгарія (за підтримки Греції та Туреччини).

Таким чином, окреслилося коло основних кандидатів другого раунду розширення, терміни якого передбачалося визначити після остаточного входу перших трьох претендентів.

16 грудня 1997 р. з трьома запрошеними країнами було підписано додаткові протоколи (Accession Protocols)⁷², що визначали умови майбутнього членства в НАТО.

Рішеннями Мадридського саміту було покладено початок кардинальним перетворенням не лише в НАТО, але й в усій системі трансатлантичних відносин, оскільки саме тоді було прийняте рішення про перегляд та оновлення Стратегічної концепції альянсу з тим, щоб вона повніше відповідала новій ситуації та завданням у сфері безпеки в Європі.

Після підписання Паризького акту Росія примирилася з невідворотністю вступу країн Вишеградської групи до НАТО, і, як

---

⁷² Joining the NATO Parade. Three Presidents speak out // Transition. Changes of PostCommunist Societies. — 1997. — Vol. 4. — № 7. — P. 15

відмічають аналітики, натовська проблематика перестає бути чинником роздратування для російської політичної еліти та ЗМІ, в середовищі яких посилюється тенденція до розвитку тісніших контактів з альянсом, принаймні в рамках практичної реалізації Паризьких домовленостей.

У другій половині 1997-1998 років тема розширення НАТО дещо відходить на задній план у порівнянні з попереднім періодом. На початку 1999 року у зв'язку з планами прийняття нової Стратегічної концепції альянсу, фактичним вступом в НАТО Польщі, Чехії та Угорщини, а також початком військової кампанії в Косово антинатовські настрої знову переважають серед політичного керівництва РФ та російського суспільства.

На початку 1999 року був оприлюднений проект оновленої Стратегічної концепції НАТО, в якому основний акцент переноситься з оборони географічної зони відповідальності на забезпечення інтересів країн -учасниць альянсу в будь-якому регіоні світу, причому пропонувалося закріпити право НАТО на проведення силових операцій» у випадку необхідності» без мандату ООН, що свідчило про прийняття курсу на глобалізацію сфери діяльності НАТО, претензії на головну роль у врегулюванні конфліктів за межами зони відповідальності.

Російська сторона висловила занепокоєння тим, що нова стратегія альянсу, розроблена без врахування позицій та інтересів Росії, може стати джерелом взаємної недовіри та майбутніх міжнародних ускладнень.

2 березня 1999 р. до складу альянсу офіційно були прийняті Польща, Чехія та Угорщина⁷³.

24 березня того ж року почалася військова акція збройних сил НАТО проти Югославії, що стало причиною розриву відносин Росії з НАТО і не могло не позначитися на сприйнятті результатів квітневого саміту альянсу російською стороною.

---

⁷³ Declaration on the Transformed of the North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The London Declaration», 6 July 1990)//NATO Handbook. Documentation. — Brussels, 1999. — 442 p. — P. 271–276.

Учасниками ювілейного саміту з нагоди 50-річчя створення НАТО було прийнято кілька важливих рішень, основними з яких стали плани подальшого розширення «без географічних обмежень» та прийняття нової Стратегічної концепції альянсу.

З числа країн-партнерів зацікавлених у членстві в НАТО сформувалася група з 9-ти держав, які підтвердили своє прагнення стати учасниками альянсу — Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Македонія та Албанія.

Ці країни були згадані у заключному комюніке саміту, проте прийняття остаточних рішень щодо розширення блоку було відкладене до наступної зустрічі у Празі у листопаді 2002 року. Варто зазначити, що врахувавши досвід «першої хвилі», до підготовки кандидатів другої черги висувалися конкретні і доволі суворі вимоги, викладені у спеціально розроблених підготовчих планах дій (Membership Action Plans).

Від країн-претендентів очікували досягнення певних результатів у політичній та економічній сферах: врегулювання будьяких міжнародних, етнічних або зовнішніх територіальних суперечок мирними засобами; демонстрація відданості верховенству права та правам людини; встановлення демократичного контролю над своїми збройними силами; забезпечення стабільності та добробуту через економічну свободу, соціальну справедливість та відповідальність за охорону довкілля⁷⁴.

Москва не зняла своїх заперечень щодо політики розширення, особливо у світлі налагодження особливих відносин партнерства між альянсом і країнами Балтії, а також активізації та розширення взаємин за рахунок Узбекистану об'єднання ГУУАМ (Грузія, Україна, Узбекистан, Азербайджан, Молдова), учасники якого все чіткіше проявляли ознаки прозахідної орієнтації, відчуваючи подальшу дезинтеграцію пострадянського простору внаслідок слабкості політичних позицій та

---

⁷⁴ Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: аналітичне дослідження / упор. І.І. Жовква. — К., 2007. — 84 с.

утворення вакууму безпеки на територіях колишніх радянських країн.

Така підкреслена увага до країн регіону, який традиційно вважався зоною російських інтересів, призвела до нового витку антинатовської риторики серед російського політикуму та пошуку компромісних варіантів для держав, прагнучих членства в НАТО, зокрема, «співробітництво через невходження» — розвиток взаємин з альянсом без входження в нього, за прикладом фінської концепції «безпека через співробітництво».

Результати Вашингтонського саміту стали свідченням подальшого зміцнення позицій альянсу, який фактично перебрав на себе функції колективної безпеки в Європі, відтіснивши на задній план інші європейські організації.

Політика розширення, разом з ідеєю поширення зони відповідальності, закріпленою новою стратегією альянсу, зумовили подальше закріплення військової присутності на Балканах (через миротворчі місії), зростання активності в країнах Кавказу та Середньої Азії, а також розвиток особливих відносин з Україною.

Намірів країн-кандидатів продовжити курс на вступ до НАТО не змінили ні критика Росії, ні ситуація, пов'язана з бомбардуванням СРЮ, ані прогнози щодо всеохоплюючої кризи всередині альянсу, пов'язаної з незадіяльністю європейських союзників в антитерористичній операції в Афганістані.

Підготовчий період пройшов у широких дискусіях з приводу кандидатур нових членів, черговості їх прийняття та доцільності такого масштабного розширення. За даними різних джерел, спочатку мова йшла про включення лише Словенії та Словаччини, однак згодом, враховуючи темпи реформ в країнах Балтії, особливо у військових відомствах та тиск зі сторони лобістів прибалтійських держав у Сполучених Штатах кількість реальних кандидатів на членство в НАТО зростає до п'яти.

Франція і особливо Туреччина наполягали на включенні до «другої хвилі розширення» Болгарії і Румунії, що зміцнить безпеку на Балканах та

створить ланцюг країн -членів НАТО у південному Середземномор'ї, що простягнеться від Португалії до Туреччини.

При розгляді кандидатур «другого раунду» розширення значно більшу роль відігравали не формальні ознаки готовності тієї чи іншої держави у фінансовому чи військовому плані, а геостратегічна роль потенційних кандидатів. Кожна країна, здобувши статус члена альянсу, мала виконувати окрему функцію.

Загалом, включення країн Південно-Східної Європи в НАТО мало важливе геополітичне значення в плані просування інтересів альянсу до Каспійського регіону та його енергоресурсам, а також на Близький та Схід.

Таким чином, на саміті в Празі листопаді 2002 р. запрошення приєднатися до лав альянсу отримали сім країн-кандидатів — Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія, що дозволило назвати другий раунд розширення «великим вибухом»⁷⁵.

Остаточна процедура оформлення членства в альянсі завершилася на Стамбульському саміті НАТО у червні 2004 р. Трьом іншим державам претендентам — Албанії, Хорватії та Македонії, було запропоновано членство у найближчому майбутньому після додаткової підготовки як з боку цих країн, так і з боку альянсу.

Таке масштабне розширення викликало значні зміни в альянсі, який нині переживає період адаптації до сучасних міжнародних реалій, зокрема, процеси модернізації збройних сил європейських держав, створення Сил швидкого реагування НАТО, участь у боротьбі з тероризмом тощо. Крім того, альянс не має намірів згорнути курс розширення, даючи шанс нинішнім претендентам на майбутнє членство.

Ключовим етапом третього раунду, учасниками якого також стали Україна та Грузія, став саміт у Бухаресті в квітні 2008 року⁷⁶. Перше, що

---

⁷⁵ Robert G. Bell, «NATO's Transformation Scorecard,» NATO Review, Spring 2005, — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/art3.html> (дата звернення 25.10.2022)

⁷⁶ North Atlantic Council, «Bucharest Summit Declaration,» April 3, 2008, — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html> (дата звернення 25.10.2022)

варто відзначити оцінюючи Бухарестський саміт Альянсу — це рішення про чергове розширення НАТО на території колишнього соціалістичного табору, яке щоправда було дещо затінене великою кількістю проблемних й суперечливих питань порядку денного. Відтак, фактичне збільшення кількості євроатлантичних союзників відбулося значно буденніше, ніж тоді коли до НАТО приймалися 7 попередніх новобранців блоку.

Цього разу вагомого зовнішньополітичного прориву після багатьох років наполегливого крокування євроатлантичним курсом досягли Хорватія та Албанія.

Драматичною виявилася ситуація з третім кандидатом — Македонією. Маючи не гірші, а то й кращі, можливості для вступу ніж Албанія, Македонія спіткнулася на питанні назви своєї держави, яку не хоче визнавати Греція. Ні грецька, ні македонська сторона не погодились піти на запропоновані компроміси й, таким чином, було продемонстровано на практиці систему прийняття рішень в НАТО та силу суверенітету окремих держав у рамках Північно-Атлантичного блоку: 25 держав -членів НАТО не змогли переконати Афіни зняти своє одноосібне вето. Питання запрошення до НАТО Македонії буде розглянуто тільки після вирішення «проблеми назви».

Перш, ніж стати членом Альянсу, Північна Македонія співпрацювала з НАТО у ключових галузях, зокрема, з питань демократичних та інституційних реформ і реформування структур безпеки і оборони. До того ж, завдяки практичному співробітництву з НАТО, вона підвищила готовність цивільного суспільства та продовжує брати активну участь в операції під проводом НАТО в Афганістані.

Основною перепоною до вступу Північної Македонії до НАТО було питання її офіційної назви. У 2018 році було підписано історичну угоду між Афінами та Скоп'є, завдяки чому цю перепопу було усунено. Внаслідок підписання Преспанської угоди НАТО запросила Скоп'є розпочати переговори про вступ до Альянсу, водночас закликавши уряд продовжувати

втілення необхідних для цього реформ. 15 лютого 2019 року попередню назву «колишня Югославська Республіка Македонія» було офіційно змінено. Нині держава офіційно визнається як «Республіка Північна Македонія». 27 березня Північна Македонія стала 30-тим членом НАТО⁷⁷.

Висновки до розділу II.

Організація Північноатлантичного договору сьогодні є найстарішим і найбільшим військово-політичним союзом у світі, який належить до впливових міжнародних організацій. З часу свого заснування у квітні 1949 р. до сьогодні це військово-політичне об'єднання еволюціонувало під впливом світових зрушень другої половини ХХ ст. Зокрема, відбулася трансформація блоку від оборонного союзу до організації спрямованої на створення системи колективної безпеки з уваги на існуючі реалії розвитку та виникнення нових загроз.

Впродовж часу свого існування міжнародна організація змінилася не тільки якісно, зважаючи на вимоги часу, але й кількісно. На сьогоднішній день, членами Північноатлантичного альянсу є 30 країн.

Розширення Північноатлантичного альянсу на схід у 1990 -х рр. стало одним з визначальних моментів побудови нової системи міжнародних відносин постконфронтаційного періоду. Падіння Берлінського муру і розпад Організації Варшавського договору після завершення холодної війни відкрили нові можливості для подальшого розширення НАТО. Низка нових демократичних країн у Центральній і Східній Європі заявили про своє прагнення інтегруватися до євроатлантичних структур.

На Мадридському саміті Альянсу у 1997 році Чехію, Угорщину і Польщу було запрошено розпочати переговори щодо вступу до НАТО, і 12 березня 1999 року ці країни першими серед колишніх членів Варшавського

---

⁷⁷ Магда Є. Концептуальні засади розширення НАТО: сучаний вимір. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://history.org.ua/liberua/book/minzv/11.pdf> (дата звернення 26.10.2022)

пакту приєдналися до НАТО.

Ґрунтуючись на вагомому досвіді, набутому у рамках процесу вступу нових членів, на Вашингтонському саміті у квітні 1999 року НАТО запровадила План дій щодо членства (ПДЧ). ПДЧ було розроблено таким чином, щоб допомогти державам-претендентам підготуватися до вступу до НАТО, хоча участь у програмі не є автоматичною гарантією майбутнього вступу.

29 березня 2004 року Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія офіційно стали членами Альянсу, і це був найбільший раунд розширення в історії НАТО.

У період партнерства з НАТО Албанія і Хорватія співпрацювали з Альянсом з широкого кола питань, причому увага приділялася насамперед реформуванню структур безпеки і оборони, а також сприянню більш загальним демократичним й інституційним перетворенням. У липні 2008 року обидві держави підписали Протоколи про приєднання, а 1 квітня 2009 року офіційно стали членами Альянсу.

Після відновлення державної незалежності у червні 2006 року, у грудні того ж року Чорногорія приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру», а три роки потому стала учасницею Плану дій щодо членства. Протокол про вступ було підписано у травні 2016 року, а офіційно членом НАТО Чорногорія стала 5 червня 2017 року.

У 1995 році Північна Македонія приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру», а у 1999 році їй було надано План дій щодо членства. 27 березня 2020 року Північна Македонія стала 30-тим членом НАТО.

РОЗДІЛ III

РОЛЬ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В БЕЗПЕКОВОМУ ВИМІРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

3.1. Військова присутність НАТО на сході Альянсу

Військова присутність НАТО у східній частині Альянсу є ключовою складовою зміцнення позиції Альянсу у галузі стримування і оборони.

Останнім часом вона укріплювалася, щоб відповідати новій реальності безпеки на євроатлантичному просторі. Незаконна і нелегітимна анексія Криму Росією і її повномасштабне вторгнення в Україну істотним чином змінили середовище безпеки в Європі. НАТО відреагувала на це, забезпечивши вагоме підвищення готовності збройних сил Альянсу гарантувати оборону і захист усіх членів.

Передова присутність НАТО має оборонний характер, є пропорційною, прозорою і цілком відповідає міжнародним обов'язкам і зобов'язанням Альянсу. Це – вагомий внесок з боку держав–членів Альянсу і відчутне нагадування про те, що напад на одного з членів НАТО є нападом на них усіх.

Передова присутність НАТО нині налічує вісім багатонаціональних бойових груп. Сили і засоби виділяються рамковими країнами та іншими державами -учасницями на добровільній основі, згідно з власними можливостями і за принципом ротації. Персонал бойових груп діє у координації з національними силами самооборони і перебуває в країнах дислокації на постійній основі⁷⁸.

Ці бойові групи не є тотожними: їхні чисельність і склад визначаються індивідуально, виходячи з географічних характеристик і загроз. Загалом, склад кожної з них є питанням військової доцільності.

---

⁷⁸ Department of State Report: Enlargement of NATO: Rationale, Benefits, Costs and Implications // Foreign Policy Bulletin. The Documentary Record of US Foreign Policy. — Vol. 8. — № 3. — P. 24

Нині військовослужбовці і фахівці з усіх країн–членів НАТО разом служать, тренуються і навчаються, що є потужним виявом єдності і солідарності Альянсу.

Чотири бойових групи НАТО на північному сході (в Естонії, Латвії, Литві і Польщі) перебувають під командування НАТО, яке здійснюється штабом багатонаціонального корпусу «Північний схід» у Щецині, Польща. Два штаби рівня дивізії координують заходи тренування і підготовки їхніх відповідних бойових груп. Штаб багатонаціональної дивізії «Північний схід», розташований у м. Ельблонг, Польща, є цілком оперативним, починаючи з грудня 2018 р⁷⁹. Цей штаб тісно взаємодіє з бойовими групами у Польщі і Литві.

У жовтні 2020 року НАТО створив додатковий штаб багатонаціональної дивізії «Північ», який незабаром стане цілком оперативним. Його підрозділи передового базування знаходяться в Адажі, Латвія, а решта штабних елементів – у Карупі, Данія. Цей штаб тісно взаємодіє з бойовими групами в Естонії і Латвії⁸⁰.

Чотири нових бойових групи (у Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині) нині формуються і будуть включені до складу командної структури НАТО.

Багато із заходів, запроваджених членами Альянсу на національному рівні (навіть якщо офіційно вони не є складовою передової присутності НАТО), також сприяють активізації зусиль НАТО у східній частині Альянсу.

У разі потреби, стратегія оперативного підкріплення НАТО гарантує перекидання сил і засобів Оперативно-тактичних сил НАТО надзвичайно високого ступеня готовності, більш чисельних Сил реагування НАТО, додаткових національних сил підвищеного ступеня готовності, а також основних сил НАТО з важким обладнанням з метою забезпечення

---

⁷⁹ Магда С. Концептуальні засади розширення НАТО: сучаний вимір. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://history.org.ua/liberua/book/minzv/11.pdf> (дата звернення 29.10.2022).

⁸⁰ Department of State Report: Enlargement of NATO: Rationale, Benefits, Costs and Implications // Foreign Policy Bulletin. The Documentary Record of US Foreign Policy. — Vol. 8. — № 3. — P. 24

підкріплення підрозділів передового розгортання.

На Мадридському саміті НАТО у 2022 році держави-члени Альянсу ухвалили нову модель сил НАТО, яка передбачає розширення переліку підрозділів збройних сил високої готовності, що можуть передаватися в розпорядження НАТО у разі потреби⁸¹. Подробиці нової моделі сил НАТО, включаючи точне визначення її чисельності і складу, нині доопрацьовуються. Очікується, що перехід до цієї нової моделі буде завершено до 2023 року.

Держави-члени Альянсу також вирішили вжити таких заходів з метою вдосконалення спроможності НАТО забезпечувати підкріплення союзників на сході Альянсу: 1) збільшення превентивного розміщення військової техніки і обладнання і складування боєприпасів; 2) розбудова потенціалу передового базування, включаючи об'єднані системи ППО і ПРО НАТО; 3) вдосконалення механізмів командування і управління; 4) оновлення оборонних планів, заздалегідь визначаючи конкретні підрозділи збройних сил для захисту конкретних держав-членів Альянсу⁸².

Ці заздалегідь визначені підрозділи збройних сил діятимуть у координації з військами стаціонарного базування, включаючи як сили національної самооборони, так і підрозділи передової присутності Альянсу. Завдяки цьому вони зможуть вивчити рельєф місцевості, об'єкти і предмети постачання превентивного складування, щоб бути в змозі забезпечувати підкріплення союзницьких сил у ще більш стислі терміни.

Збільшення військової присутності НАТО у східній частині Альянсу стало відповіддю на поведження Росії, що віддзеркалює схему її агресивних дій стосовно сусідів і ширшої трансатлантичної спільноти. Росія становить найбільш значущу і пряму загрозу безпеці держав-членів Альянсу і миру і стабільності на євроатлантичному просторі.

На Уельському саміті НАТО у вересні 2014 року держави-члени

---

⁸¹ Madrid Summit Declaration, 2022. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_196951.htm?selectedLocale=en (дата звернення 30.10.2022)

⁸² NATO's military presence in the east of the Alliance, 2022. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm (дата звернення 30.10.2022)

Альянсу узгодили План дій у галузі готовності, покликаний забезпечити оперативне реагування на глибинні зміни у середовищі безпеки на кордонах НАТО і в ширшому регіоні⁸³.

Грунтуючись на цьому документі, на Варшавському саміті НАТО 2016 року держави-члени Альянсу ухвалили подальші рішення з метою зміцнення позиції НАТО у галузі стримування і оборони і поширення стабільності та зміцнення безпеки поза межами території Альянсу⁸⁴. Одним із таких рішень було запровадження посиленої передової присутності НАТО на північному сході Альянсу, а також індивідуально визначеної передової присутності на південному сході. Сукупно ці заходи стали найбільш масштабним зміцненням колективної оборони Альянсу за останнє покоління. У поєднанні з особовим складом і спроможностями, необхідними для забезпечення оперативного підкріплення резервами, передова присутність НАТО сприяла зміцненню безпеки усіх членів Альянсу.

Грунтуючись на рішеннях Варшавського саміту 2016 року, до липня 2017 року було розгорнуто багатонаціональні бойові групи на території Естонії, Латвії, Литви та Польщі.

Держави-члени Альянсу також активізували діяльність на південному сході шляхом запровадження індивідуально спланованої військової присутності на суходолі, в повітрі і на морі з метою вдосконалення обізнаності з ситуацією, підвищення оперативної сумісності і здатності збройних сил реагувати.

У відповідь на дії Росії в районі Чорного моря у листопаді 2018 року НАТО вирішила збільшити присутність в регіоні з метою поліпшення обізнаності з ситуацією⁸⁵. Держави-члени Альянсу наростили допомогу Грузії і Україні, збільшивши кількість заходів підготовки і військових

---

⁸³ NATO Wales Summit Guide, 2014. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_112107.htm?selectedLocale=en (дата звернення 31.10.2022)

⁸⁴ Основні рішення Варшавського саміту, 2016. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160923_1609-factsheet-warsaw-summit-ke.pdf (дата звернення 31.10.2022)

⁸⁵ NATO's military presence in the east of the Alliance, 2022. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm (дата звернення 31.10.2022)

навчань для особового складу ВМС і берегової охорони, а також активізували відвідання портів.

Після неспровокованого і невинуватого вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року, держави-члени Альянсу додатково розмістили кораблі, літаки і особовий склад на території НАТО у Східній і Південно-східній Європі, таким чином забезпечивши подальше зміцнення позиції НАТО у галузі стримування і оборони. Йдеться про додаткове виділення тисяч військовослужбовців до складу бойових груп НАТО, надання винищувачів для виконання завдань у складі місії НАТО із патрулювання повітряного простору, збільшення військово-морської присутності у Балтійському та Середземному морях, загальне підвищення боєготовності збройних сил Альянсу, а також перше в історії розгортання підрозділів Сил реагування НАТО найвищого ступеня готовності в Румунії⁸⁶.

На позачерговому саміті НАТО в Брюсселі 24 березня 2022 року глави держав і урядів країн-членів НАТО ухвалили рішення про створення ще чотирьох багатонаціональних бойових груп у Болгарії, Угорщині, Румунії і Словаччині.

Внаслідок створення чотирьох нових бойових груп НАТО паралельно з підсиленням вже існуючих чотирьох на північному сході, передова присутність НАТО нині простягається уздовж усього східного флангу Альянсу – від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні, а кількість особового складу стаціонарного базування фактично подвоєно. На Мадридському саміті НАТО у 2022 році держави-члени Альянсу вирішили за доцільністю підсилити багатонаціональні бойові групи з поточного батальйонного рівня до рівня бригади. Вони також ухвалили нову модель сил НАТО, яка передбачатиме розширення переліку підрозділів підвищеної готовності, а також подальші заходи з метою поліпшення здатності НАТО забезпечувати підкріплення східних членів Альянсу.

---

⁸⁶ NATO's military presence in the east of the Alliance, 2022. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm (дата звернення 01.11.2022)

Передова присутність НАТО є свідченням солідарності, рішучості і здатності Альянсу діяти негайно у разі будь-якої агресії. Завдяки навчанням і тренуванням у рамках передової присутності НАТО особовий склад збройних сил держав-членів Альянсу набуває досвіду спільних дій, вдосконалюючи боєготовність і оперативну сумісність.

Середовище безпеки на євроатлантичному просторі продовжує змінюватися, постійно виникають нові загрози і виклики. Це відповідно враховується у плануванні НАТО, причому передова присутність триватиме, доки цього вимагатиме ситуація у галузі безпеки. НАТО і надалі гарантуватиме надійну, послідовну і стійку оборонну позицію. Усі заходи НАТО є і залишатимуться оборонними, пропорційними і такими, що відповідають міжнародним зобов'язанням організації. Буде і надалі забезпечуватися прозорість, яка характеризувала передову присутність Альянсу від самого її початку⁸⁷.

Отже, збільшення військової присутності НАТО у східній частині Альянсу стало відповіддю на поведінку Росії, що віддзеркалює схему її агресивних дій стосовно сусідів і ширшої трансатлантичної спільноти. Росія становить найбільш значущу і пряму загрозу безпеці держав-членів Альянсу і миру і стабільності на євроатлантичному просторі.

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року держави-члени Альянсу вирішили підсилити існуючі бойові групи і додатково створити чотири нових багатонаціональних бойових групи у Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині. Таким чином загальна кількість багатонаціональних бойових груп НАТО сягнула восьми, чисельність особового складу постійного базування фактично подвоєно, а передова присутність НАТО нині простягається уздовж усього східного флангу Альянсу – від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні.

Держави-члени Альянсу зобов'язалися забезпечити розгортання

---

⁸⁷ NATO's military presence in the east of the Alliance, 2022. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm (дата звернення 01.11.2022)

потужних і боєздатних підрозділів збройних сил на східному фланзі Альянсу. Ці вісім бойових груп засвідчують міцний трансатлантичний зв'язок і солідарність усередині Альянсу, є виявом рішучості і здатності НАТО дати відсіч будь-якій агресії. На Мадридському саміті НАТО у 2022 році держави-члени Альянсу вирішили за доцільністю збільшити чисельність багатонаціональних бойових груп з поточного батальйонного рівня до рівня бригади.

Багато із заходів, запроваджених членами Альянсу на національному рівні, також сприяють активізації зусиль НАТО у східній частині Альянсу. Внаслідок вторгнення Росії в Україну держави-члени НАТО додатково розмістили кораблі, літаки і особовий склад на території східноєвропейських держав-членів Альянсу, що сприяло подальшому зміцненню позиції НАТО у галузі стримування і оборони.

Таким чином, військова присутність НАТО у східній частині Альянсу є вагомою складовою позиції НАТО у галузі стримування і оборони. Протягом останніх років держави-члени Альянсу посилили передову присутність НАТО, розмістивши багатонаціональні бойові групи у Болгарії, Естонії, Угорщині, Латвії, Литві, Польщі, Румунії і Словаччині. Вони додатково виділили кораблі, літаки і особовий склад для оборони східного флангу НАТО – від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні. Ці заходи свідчать про солідарність усередині Альянсу, його рішучість і здатність обороняти територію і населення держав-членів Альянсу.

3.2. Політика країн регіону щодо України в контексті євроатлантичної інтеграції

Країни Центрально-Східної Європи – це група країн, об'єднаних не лише географічною ознакою, а передусім спільним соціалістичним

минулим, спадщину якого вони подолали неоднаковою мірою і в політичній, і в економічній, і в ціннісній та світоглядній площинах. На сьогодні ця група, яку складають країни Балтії, Балкан, Вишеградської четвірки є вельми неоднорідною за своїми економічними потребами, політичними орієнтаціями й культурно-політичними традиціями. Неоднорідною не лише в цілому, а й усередині названих груп.

Серед них найбільш однозначну й послідовну позицію в обстоюванні державного суверенітету і територіальної цілісності України і – ширше – в цивілізаційному протистоянні України й Росії займають Польща й країни Балтії – Литва, Естонія й Латвія, що вилилося, серед іншого, у послідовному акцентуванні необхідності запровадження й посилення санкцій проти країни-агресора та у визнанні ними нагальної потреби у всебічній допомозі нашій країні, зокрема й озброєнням⁸⁸.

Значною мірою це спричинено трьома чинниками: по-перше, безпосередньою наближеністю до джерела небезпеки – Росії, з якою ці країни мають спільний кордон, по-друге, найбільшою серед інших мірою визволення від економічного й політичного вантажу соцтабірного минулого й, по-третє, подоланою, однак не забутою його світоглядною спадщиною, яка дозволяє краще, ніж країни Західної Європи, розуміти абсурдистську й конфронтаційну логіку тоталітарного дієвця й тому усвідомлювати серйозність, масштабність і глибину виниклої загрози як безпосередньо цим країнам, так і всьому світові.

У практичній площині це результується в терміновому й масштабному зміцненні власної обороноздатності й співпраці з НАТО та водночас у пошуку спільного з Україною захисту.

Відсутність спільних кордонів з агресором і більша ступінь збереженості залишків комуністичних нашарувань у всіх сферах державного

---

⁸⁸ Cienski, J. Poland goes from zero to hero in EU thanks to Ukraine effort. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/poland-goes-from-zero-to-hero-in-eu-thanks-to-ukraine-effort/> (дата звернення 02.11.2022)

й суспільного життя – чинники, що в першу чергу зумовлюють відмінність позиції інших країн Центральної Європи від зазначених вище, відмінність, що дається взнаки навіть у країнах Вишеградської четвірки, донедавна близьких і єдиних у своїй політичній позиції.

Сьогодні значна кількість аналітиків песимістично оцінюють перспективи збереження цієї єдності, констатуючи, що геополітичні інтереси Польщі, Чехії, Словаччини і Угорщини давно розійшлися, що вочевидь виявилось й у ставленні до України. І виявилось не сьогодні.

Ще у квітні 2008 р. на Бухарестському саміті НАТО Угорщина не підтримала долучення України до Плану дій щодо членства в НАТО. На думку аналітиків (Войцеха Пшибульського, Якуба Логінова, Івана Романчука тощо), Вишеградська четвірка вже не має майбутнього, адже сьогодні не залишилося жодного з фундаментів, на яких це об'єднання побудоване⁸⁹.

Причина ж у тому, що всередині В4 не відбулася інтеграція на рівні суспільств: «Євромайдан продемонстрував, що поляки тепер набагато ближче до українців, ніж до чехів і словаків, чехи ж більш, ніж на поляків, орієнтуються на німців, а словаки — на австрійців, хорватів, сербів та, попри всі конфлікти, — на угорців»⁹⁰. На ці розбіжності суттєво вплинули і російське вторгнення в Україну та цілеспрямований вплив Росії на політичні еліти всередині країн.

І якщо Польща і, значною мірою, Словаччина і на рівні вищої державної влади, і на рівні громадської думки практично одностайні у своїх європейських орієнтаціях, що корелюють з послідовною підтримкою України, то Чехія й особливо Угорщина демонструють яскраві відмінності в позиціях як серед різних державних структур, так і між владою й суспільством.

Як відомо, президент Чехії Мілош Земан і угорський прем'єр-міністр

---

⁸⁹ Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-evropu-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html> (дата звернення 02.11.2022)

⁹⁰ Логінов Я. Вишеградська четвірка: кінець ілюзій / «Дзеркало тижня Україна» №31, 5 вересня 2014.

Віктор Орбан вважаються в Європі «найбільш проросійськими політиками». Відомі вислови й дії цих політиків, що засвідчують їх курс на зближення з Росією і, відповідно, антиукраїнську спрямованість.

Треба, однак, зазначити, що, попри все, Україну і країни Вишеградської четвірки об'єктивно поєднує не лише наявність з трьома з них спільних кордонів протяжністю 736 км, а й спільні економічні інтереси й перспективи.

Відтак, попри всі розбіжності, перед лицем розростання російської агресії, уже починаючи з літа 2014 р., лідери Вишеградської четвірки, хоч і після довгих дебатів, однак знайшли спільну позицію з ключових питань, включаючи Україну і газову безпеку.

Вишеградська четвірка зміцніла у своїй підтримці розширення ЄС і НАТО, в тому числі за рахунок України. Усі її країни вже ратифікували угоду про асоціацію України з ЄС.

У листопаді 2014 р. на зустрічі президентів країн В4 та України в Братиславі домовлено про налагодження постійної взаємодії на рівні міністрів закордонних справ та оборони⁹¹. Під час зустрічі президенти високо оцінили налаштованість України на не військове розв'язання конфлікту та засвідчили свою готовність і надалі підтримувати запроваджені щодо РФ санкції.

Слід, щоправда, звернути увагу на один, але суттєвий нюанс такої підтримки, яким продемонстровано збереження розбіжностей в акцентах. Лише президент Польщі Броніслав Коморовський однозначно, хоч і від імені всіх держав В4, висловив підтримку Україні в її протистоянні саме російській агресії. Водночас президент Угорщини Янош Адер запевнив, що його країна продовжуватиме виконувати рішення щодо санкцій проти РФ. А за словами міністра закордонних справ Угорщини Петера Сійярто, Угорщина підтримає рішення Євросоюзу щодо запровадження нових

---

⁹¹ Гончар М. Україна, Румунія і Чорне море: вікно можливостей на тлі російсько-української війни / «Дзеркало тижня Україна» № 38, 23 жовтня 2014.

санкцій проти Росії у випадку, якщо санкції підтримають інші країни ЄС. Сійярто наголосив, що Будапешт хоче «збалансованих, здорових і прагматичних» відносин з Москвою, проте відстоюватиме суверенітет України. Офіційна позиція Уряду Чехії також полягає в повній підтримці територіальної цілісності і незалежності України та не ставить під сумнів участь Росії у конфлікті на сході України⁹².

16 грудня 2020 р. під час зустрічі в Києві голів МЗС країн В4 створено фонд допомоги Україні. Країни четвірки розподілили між собою напрями надання допомоги в реформуванні України в рамках її євроінтеграції та імплементації Угоди з ЄС. Словаччина надаватиме допомогу у сфері енергетики та енергетичної безпеки, Польща – у сфері децентралізації та реформування влади на регіональному рівні, а також у сфері управління та державної служби, Чехія – у сфері реформування громадянського суспільства, освіти, а також ЗМІ, Угорщина – у сфері економічному розвитку країни, малого та середнього бізнесу, а також імплементації Угоди про зовнішню торгівлю.

5 лютого 2020 р. президент Словаччини Андрей Кіска закликав Європейський Союз підтримати Україну і діяти одностайно у справі запровадження санкцій щодо Росії. Словацький президент підкреслив, що «за конфлікт в Україні більшу частину вини несе Росія»⁹³.

Наступного дня під час перебування з робочим візитом у Києві прем'єр-міністр Словаччини Роберт Фіцо акцентував те, що Словаччина поважає суверенітет і незалежність України, виступає за дотримання принципу її територіальної цілісності та заявив про наміри Словаччини сприяти мирному врегулюванню і реалізації намірів України стати членом Європейського Союзу.

---

⁹² Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html> (дата звернення 02.11.2022)

⁹³ Месежніков Г. Словаччина в контексті агресії Росії проти України. 2022., — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://geopolitics-of-ukraine/uzhnu.edu.ua> (дата звернення 02.11.2022)

Серед країн Східної та Центральної Європи виокремлюється зовнішня політика Угорщини. Дії уряду Угорщини свідчать про демонстративне протиставлення угорської суб'єктності європейській солідарності.

В. Орбан відверто просуває економічні інтереси РФ в Угорщині і підриває європейську єдність. МЗС Угорщини розглядає війну в Україні так, ніби це заморожений конфлікт, і взаємодія з Росією є неминучою, а угорські медіа поширюють російські пропагандистські фейки. Погіршення українсько-угорських відносин у 2017-2021 рр. пов'язане з «порушенням» прав угорської національної меншини прийняттям у вересні 2017 р. Закону України «Про освіту». Угорщина заблокувала роботу Комісії Україна – НАТО. Угорщина є єдиною з країн регіону, яка активно висловлювала своє негативне ставлення до санкцій ЄС до Росії, пояснюючи це винятково економічними факторами. Україну турбують зв'язки угорських праворадикальних рухів, які публічно підтримують окупацію Криму з російськими спецслужбами.

Але відповідна проросійська позиція відстежується і інших країнах Східної та Центральної Європи.

Чинниками, які виконують роль дезінтегративних у формуванні євроатлантичної позиції регіону, є такі: акцентування правими урядами політики досягнення історичної справедливості, що у випадку Східної та Центральної Європи веде до латентного обговорення теми про легітимність існуючих ліній державних кордонів між країнами регіону, надання більшої автономії представникам етнічних спільнот, відокремлених від сусідньої «материнської» держави; різне ставлення до міграційної політики Європейського Союзу, передусім щодо впровадження квотного принципу прийому біженців з країн Близького Сходу та Африки, зокрема негативна позиція Угорщини та Польщі; інституційні конфлікти деяких країн Центральної Європи з європейськими інституціями щодо розуміння принципів верховенства права та інших ліберальних цінностей, що привело навіть до затримки прийняття багаторічного бюджету на період 2021-

2027рр. та фінансового інструменту відновлення після кризи; відмінні оцінки колишньої та сучасної ролі Росії як геополітичного гравця у центральноєвропейському регіоні, яка варіюється (чи варіювалася) від полюсу «позитивної» економічної та гуманітарної співпраці (Угорщина, Чеська Республіка) до принципового засудження зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних проєктів Москви як таких, що мають вочевидь неоімперське спрямування (держави Балтії, Польща, Румунія)⁹⁴.

Всі країни Східної та Центральної Європи підтримують територіальну цілісність України під час всіх голосувань в ООН та інших міжнародних організаціях і висловлюють занепокоєння мілітаризацією окупованого Криму та Донбасу. Російська агресія в Україну стала посилила стратегічне партнерство України з Польщею, Литвою та іншими країнами Балтії та стала каталізатором розбудови стратегічного партнерства з Румунією. Спільність цілей посилює сприяння збоку цих країн євроатлантичній і європейській інтеграції України. Польща і Румунія стали головними прихильниками збільшення військової присутності НАТО та створення системи оборони на східному фланзі НАТО.

Для всіх країн Східної та Центральної Європи критично важливою є здатність забезпечити себе від ворожого зовнішнього впливу та можливість гарантувати сталий розвиток. Необхідно підтримувати високий рівень довіри населення додемократичних цінностей та принципів, забезпечити підтримку державного суверенітету, розвивати існуючі союзи та партнерські відносини з іншими демократіями. Ключове значення в умовах агресивної політики РФ мають механізми стратегічної комунікації, які забезпечують діяльність, спрямовану створення суспільної підтримки демократичного ладу, принципів правової держави, верховенства закону, захисту правами людини, суспільної прозорості та довготривалої

---

⁹⁴ Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html> (дата звернення 02.11.2022)

продемократичної орієнтації у зовнішній політиці.

Країни Східної та Центральної Європи фактично знаходяться в епіцентрі боротьби між Західною та Московською цивілізаціями. Немає ніяких свідчень, які б свідчили, що керівництво Російської Федерації розглядає можливість перегляду своїх підходів до відносин із зовнішнім світом. Навпаки, російські офіційні особи продовжують, зокрема в останніх «ультиматумах», звинувачувати держави-члени ЄС і НАТО, а також їхніх союзників і партнерів у ворожому ставленні до Росії. Москва вважає Захід винним у спробах використати колишні соціалістичні країни та деякі колишні республіки СРСР у своїй політиці, спрямованій проти Російської Федерації.

Російська агресія проти України стала викликом для всього регіону Центрально-Східної Європи.

Уряди країн приміряють український сценарій на себе. Адже там розуміють, що в разі успіху в Україні Кремль навряд чи зупиниться на досягнутому й продовжить експансію у держави регіону, які три десятиліття тому були в орбіті Москви. А тому більшість країн швидко зробили необхідні висновки — і вже розпочали працювати над недопущенням сценарію, який має місце в Україні.

Країни Балтії згадують ледь не першими, коли обговорюють можливість нової агресії РФ.

Членство в НАТО суттєво вирізняє балтійські держави від України, якій так не вистачає гарантій безпеки Альянсу. Утім, попри натовську «парасольку», керівництво колишніх радянських республік відкрито говорить про необхідність бути пильними проти імовірного російського нападу.

Попри це, побоювання країн Балтії не дивують: усі три держави регулярно стають об'єктами гібридної діяльності.

Прикметно, що з приєднанням Литви, Латвії та Естонії до НАТО та Євросоюзу, попри фундаментальні зміни в контексті безпекового

компонента, Росія та її вплив стали більш ніж відчутними. З одного боку, безпека країн Балтії значно зросла, оскільки на їхніх територіях почали розміщуватися союзні війська і регулярно організовувалися багатонаціональні навчання. З іншого боку, кількість ворожих дій Кремля зросла⁹⁵.

Очевидно, що гібридні атаки можуть передувати агресії воєнній. Країни Балтії це добре усвідомлюють і визнають, що хоча повністю й покладаються на НАТО у військових питаннях, вони, будучи східним його флангом, є потенційними мішенями.

Усі три країни наразі працюють над зміцненням своїх військ, вкладаючи кошти в модернізацію свого військового потенціалу задля захисту кордонів від можливої агресії. За останнє десятиліття Таллінн, Рига і Вільнюс значно збільшили витрати на оборону, модернізували озброєння та залучили населення до добровольчих військ.

Кожна країна витрачає на оборону понад 2% ВВП. Таким чином, вони є одними з небагатьох країн-членів НАТО, які в даний час досягають цілі Альянсу, підтвердженої на цьогорічному саміті в Брюсселі, з витрачання 2% ВВП на оборону.

Так, Естонія невдовзі досягне історичного рекорду щодо витрат на безпеку. Оборонний бюджет цієї країни на 2022 рік, оголошений міністром оборони Калле Лаанетом у вересні минулого року, є найбільшим, який країна коли-небудь виділяла, й становить 748 млн євро, що близько 2,31% ВВП.

Пріоритети нового плану розвитку оборони входять до ширшого плану дій країни. Міністерство оборони Естонії планує набути нових можливостей і розвинути всеосяжний національний оборонний потенціал проти кіберзагроз, а також краще оснащені пілотовані та безпілотні боєздатні

---

⁹⁵ Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html> (дата звернення 02.11.2022)

підрозділи.

Південна сусідка Естонії, Латвія, у відповідь на напад Росії на Україну планує збільшити свій військовий бюджет та інвестувати у вербування та протиповітряну оборону. Для Латвії воєнні витрати на поточний рік заплановані на рівні 758,35 млн євро і становить 2,3% ВВП⁹⁶. Це більше, ніж 707,82 млн євро, виділених на 2021 рік, що зробить її однією із найщедріших країн-членів НАТО.

І це не дивно. Адже саме Латвія, разом з Литвою, межує із Білоруссю. Й після того, як режим Александра Лукашенка допоміг Росії у наступі на Україну, занепокоєння щодо можливого розширення діапазону дій Кремля лише посилювалося.

Навіть попри те, що НАТО зробило кроки щодо посилення східного флангу додатковими військами, а президент США Джозеф Байден пообіцяв, що кожен дюйм території блоку буде захищений контингентом американських військ Альянсу, це не заспокоїло офіційну Ригу.

Так, латвійський міністр оборони Артис Пабрікс заявив, що країна не може «сидіти склавши руки» і припускати, що союзники допоможуть їй у разі нападу. «Ми повинні негайно вжити усіх можливих заходів для зміцнення оборони Латвії та прискорення розвитку можливостей національних збройних сил», — наголосив Пабрікс.

Заплановане збільшення до 2,5 % ВВП на оборону до 2025 року передбачає додаткове фінансування у розмірі близько 100 млн євро, яке буде використане, зокрема, для систем ППО середньої дальності, механізації сухопутних військ та кібербезпеки. Частина коштів піде на рекрутинг.

Схожа ситуація й у Литві. На початку березня уряд цієї країни погодився збільшити витрати на оборону майже на 300 млн євро, з пропозицією до парламенту країни внести необхідні корективи до

---

⁹⁶ Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html> (дата звернення 02.11.2022)

державного бюджету на поточний рік. Зміна дозволить збільшити витрати на оборону до 2,52% ВВП.

Міністерство національної оборони Литви планує використати додаткові кошти для закупівлі зброї, військового обладнання, боєприпасів, а також обладнання для посилення кібербезпеки. Також уряд республіки вирішив виділити 40,43 млн євро додаткового фінансування з позикових коштів Міноборони для покриття витрат, необхідних для розміщення сил країн-партнерів НАТО.

Напад Росії на Україну неабияк стривожив і країни «Вишеградської групи» (V4), до якої входять Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина. Майже пів століття вони перебували під чоботом Кремля, і повторення подій не такого вже далекого минулого точно не до вподоби народам регіону.⁹⁷

Відколи новий чеський уряд вступив на посаду в грудні 2021 року, альянс Вишеградської четвірки виявився, певною мірою, розділеним між проєвропейськими урядами в Празі та Братиславі та правими популістами в Будапешті і Варшаві. Проте широкомасштабне вторгнення Росії в Україну розколов і цю групу. Угорщина зайняла позицію, відмінну від інших трьох. У результаті співпраця між чотирма членами Європейського Союзу дещо послабшала.

У цьому контексті ми спостерігається процес поляризації стосунків між країнами V4. Чехія, Польща та Словаччина займають досить рішучу проукраїнську позицію, тоді як Угорщина зайняла набагато більш відсторонену позицію.

Дійсно, від початку вторгнення Польща стала ключовим матеріально-технічним центром для постачання Україні всього: від зброї до гуманітарної допомоги, водночас надаючи притулок приблизно трьом мільйонам біженців, які були вимушені покинути Україну.

---

⁹⁷ Логінов Я. Вишеградська четвірка: кінець ілюзій / «Дзеркало тижня Україна» №31, 5 вересня 2014.

Більше того, польський уряд докладає максимум зусиль щодо посилення санкцій проти Росії та навіть запропонував свої винищувачі МіГ - 29 Україні в рамках тристоронньої угоди зі США, хоч ця угода і не переросла в реальність⁹⁸.

Подібним чимоч Чехія та Словаччина, хоча й не відіграють ключової ролі, як Польща, надіслали українській армії важке озброєння, наприклад танки радянських часів і системи протиповітряної оборони, щоб Україна могла краще протистояти натиску Росії.

Тим часом підтримка України Угорщиною була більш прохолодною та навіть майже непомітною. Хоча Орбан, який нещодавно виграв четверті поспіль вибори, підтримав початкові запровадження санкцій проти Росії, його уряд відмовився постачати Україні зброю і не дозволив поставки зброї з інших країн через Угорщину.

Більше того, уряд Угорщини майже місяць відмовлявся підтримати шостий пакет санкцій ЄС проти Росії, поступившись лише після того, як виробив для країни важливі винятки щодо заборони використання російської нафти.

Позицію Угорщини можна пояснити не тільки важливими економічними та енергетичними зв'язками з Росією, тісними відносинами між Орбаном і Путіним, але також непротими відносинами між Будапештом і Києвом через суперечки щодо мовних прав угорської меншини, яка проживає в Україні.

Ці розбіжності всередині V4 потрапили в центр уваги наприкінці березня 2022 року, коли зустріч міністрів оборони країн Вишеградської групи була скасована після того, як Чеська Республіка та Польща відмовилися приєднатися до своїх колег на знак розчарування позицією

---

⁹⁸ Cienski, J. Poland goes from zero to hero in EU thanks to Ukraine effort. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/poland-goes-from-zero-to-hero-in-eu-thanks-to-ukraine-effort/> (дата звернення 02.11.2022)

Угорщини щодо російсько-української війни⁹⁹. Кілька днів потому потужний лідер правлячої партії Польщі Ярослав Качинський різко розкритикував Орбана за його відмову засудити Росію за воєнні звірства в Бучі, де було жорстоко вбита велика кількість мирних жителів. Цей докір був значним, оскільки Польща та Угорщина зазвичай підтримували одна одну проти докорів Брюсселя щодо відступу від демократії. Схоже, що співпраця між країнами V4, в контексті війни в Україні, переживає не найкращі часи.

Ситуація може загостритись, враховуючи те, що незабаром Угорщина може опинитись у подальшій ізоляції. Це пов'язано з тим, що в квітні Європейська комісія офіційно запустила новий механізм висунення умов щодо Угорщини, за якими Будапешт може втратити гроші ЄС через порушення верховенства права. З тієї ж причини Угорщина досі не змогла розблокувати перший транш своєї частки коштів Фонду відновлення. Це на відміну від Польщі, яка незважаючи на багаторічну суперечку з Брюсселем щодо демократичних регресів, досі не підлягає процедурі скорочення виплат ЄС.

Крім того, є ознаки того, що Варшава робить невеликі кроки до згладжування своїх суперечок з інституціями ЄС, що, ймовірно, дозволить країні звільнити свої гранти Фонду відновлення. Тому, якби Польща врегулювала деякі свої суперечки з Брюсселем, Угорщина опинилася б у ще більш складному становищі.

Незважаючи на те, що країни V4 зберігають свої відносини у деяких сферах політики, у яких їхні відповідні інтереси тісно збігаються, наприклад реформи пакету мобільності для водіїв вантажівок і розширення ядерної енергетики, існує напруга та конфлікти з фундаментальних питань, таких як верховенство права чи війна в Україні. Схильність групи до

---

⁹⁹ Bayer, L. Despite Putin ties, Hungarian PM Orban leads election field. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/hungary-election-2022-viktor-orban-vladimir-putin-russia-ukraine-war/> (дата звернення 02.11.2022)

досягнення спільного розуміння обмежена, тому ймовірність того, що група зможе вплинути на майбутній шлях ЄС відповідно до своїх уподобань, буде дуже низькою. Більш того, піднімається питання щодо ефективності такої організації та її подальше існування залишається під питанням.

Важливий момент, ймовірно, настане у 2023 році, коли в Польщі відбудуться парламентські вибори.

Третій термін поспіль для правопопулістської партії спонукатиме посилити відстоювання інтересів перед Брюсселем, цього разу з позиції нової влади. Це сприяло б зближенню з Будапештом, але збільшувало розрив між Братиславою та Прагою, роблячи розкол в альянсі¹⁰⁰. З іншого боку, перемога правоцентристської ліберальної опозиції в Польщі, очолюваної колишнім президентом Європейської ради Дональдом Туском, сприятиме зближенню країну з Чехією та Словаччиною, фактично ізолюючи Угорщину на час перебування Орбана при владі. В обох сценаріях, на мою думку, буде однаково важко передбачити напрямки подальшого активного розвитку чотиристоронньої співпраці у форматі V4, а відтак і швидкий прийом до організації України.

Через досить напружену геополітичну ситуацію та збройний конфлікт у сусідній державі польські політики захотіли гарантувати безпеку громадянам. 18 березня президент Польщі Анджей Дуда підписав закон про захист вітчизни¹⁰¹, проєкт якого з'явився ще у жовтні минулого року — в розпал міграційної кризи на польсько-білоруському кордоні та скупчення російських військ поблизу України. Утім, розгортання війни в нашій державі стало поштовхом до прискорення роботи над ним.

Закон є дуже важливою основою для подальшого розвитку обороноздатності республіки. Щонайменше 3% ВВП з 2023 року, які будуть

---

¹⁰⁰ Cienski, J. Poland goes from zero to hero in EU thanks to Ukraine effort. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/poland-goes-from-zero-to-hero-in-eu-thanks-to-ukraine-effort/> (дата звернення 03.11.2022)

¹⁰¹ Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-eyropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html> (дата звернення 03.11.2022)

витрачені на оборону та фонд підтримки збройних сил, є фінансовим механізмом, який дозволить пришвидшити процес модернізації Війська Польського.

Закон про захист вітчизни комплексно впорядковує положення про збройні сили Польщі, замінюючи декілька правових актів, зокрема закон про загальний обов'язок оборони 1967 року. Основні цілі документа, який налічує 824 статті, передбачають: збільшення оборонного бюджету; збільшення чисельності Війська Польського; відновлення системи резерву; а також надання можливості краще навчати солдатів¹⁰² тощо.

Документ також має на меті полегшити обслуговування волонтерів, які бажають пройти навчання. Буде створена нова система заохочення кандидатів на службу.

Необхідність прийняття нормативного акта у сфері оборони на певний час об'єднала навколо себе польський політикум.

Так, лідер опозиційної «Громадянської платформи» Дональд Туск заявив, що партія голосуватиме за законопроект, хоча й вказав на його недосконалість.

Окрім того, Варшава зараз активно працює над отриманням західного озброєння. Так, 5 квітня визначено як дату підписання договору про постачання 250 американських танків Abrams найновішої конфігурації. Вартість контакту складає понад 23 млрд злотих. На їх продаж вже дали «зелене світло» Державний департамент та Конгрес США. Окрім цього, буде направлення до Польщі й інших видів передових технологій Заходу, включаючи зенітно-ракетний комплекс Patriot.

Важливо відзначити, що Польща вирішила допомогти Збройним силам Україні. Так, Варшава погодилася передати новітній переносний зенітно-ракетний комплекс Piouun (глибока модернізація ПЗРК Grom), здатний

---

¹⁰² Cienski, J. Poland goes from zero to hero in EU thanks to Ukraine effort. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/poland-goes-from-zero-to-hero-in-eu-thanks-to-ukraine-effort/> (дата звернення 03.11.2022)

вражати цілі різних розмірів, від літаків до безпілотників.

Приклад Польщі наслідувала сусідня Словаччина. Міністерство оборони цієї країни планує найбільшу закупівлю в її історії. Уряд вже схвалив придбання 152 гусеничних і 76 колісних бойових броньованих машин на орієнтовану суму понад 2 млрд євро.

Причинами купівлі є поганий стан наявної військової техніки, а також вимоги до функціонуючої армії, сформовані НАТО. Тим паче Братислава неодноразово брала на себе зобов'язання щодо модернізації.

За словами міністра оборони Словаччини Ярослава Нада, транспортні засоби, які Міноборони країни хоче придбати, належать до основного озброєння сухопутних військ Альянсу.

Ба більше, очільник словацького оборонного відомства на спільній пресконференції з американським колегою Ллойдом Остіном заявив, що 2% ВВП може бути недостатньо для військових витрат:

«Ми говорили про те, що 2 % ВВП як витрати на оборону — це не той рівень, який має бути нашою метою, а має бути лише базою»¹⁰³. Надь додав, що низка союзників уже заявили про плани досягти 3% ВВП, і послався на Польщу та деякі країни Балтії, які можуть досягнути 2,5%.

Також міністр оборони Словаччини заявив, що вони готові надати Україні системи протиповітряної оборони С-300. А також те, що Братислава веде переговори з Вашингтоном та іншими союзниками щодо отримання належної заміни¹⁰⁴.

Схожа ситуація й у Чехії, народ якої не з чуток знає, що таке присутність росіян на вулицях їхніх міст. Так, уряд країни планує цього року збільшити бюджет Міністерства оборони на мільярди крон. Додаткові ресурси підуть на нову зброю, боєприпаси та запчастини до військової техніки.

---

¹⁰³ Месежніков Г. Словаччина в контексті агресії Росії проти України. 2022., — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://geopolitics-of-ukraine/uzhnu.edu> (дата звернення 03.11.2022)

¹⁰⁴ Месежніков Г. Словаччина в контексті агресії Росії проти України. 2022., — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://geopolitics-of-ukraine/uzhnu.edu> (дата звернення 03.11.2022)

За словами міністра фінансів Збінека Станжури, уряд вкладе більше коштів на оборону. Якщо у 2021 році держава, за попередньої влади, спрямувала на цю сферу 1,4% ВВП, то нинішній уряд зобов'язався витратити на армію до 2025 року необхідні за стандартами Альянсу 2 % ВВП¹⁰⁵.

На цьому тлі контрастно вирізається Угорщина — країна, що входить до числа тих, які блокують подальші далекосяжні санкції проти РФ за вторгнення в Україну і відмовляються не тільки передавати або продавати їй зброю (навіть оборонну), але навіть не хочуть пропускати такі поставки через свою територію або повітряний простір з інших держав.

Будапешт пояснює це «необхідністю захистити Угорщину та угорців». А будь-яку підтримку України описує як «участь у війні, яка не стосується Угорщини»¹⁰⁶.

«Ми повинні триматися подалі від цієї війни, тому що цього вимагають наші національні інтереси»¹⁰⁷, — кілька разів заявив прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан, хоча при цьому він не згадує, що на території України проживає угорська меншина, котра, як і решта громадян нашої держави, стала жертвою російської агресії.

Таке ставлення до вторгнення Росії в Україну угорської влади розкритикували інші учасники V4, зокрема Чехія та Польща. Більше того, це стало причиною того, що було скасовано зустріч міністрів оборони V4, що мала відбутися 30 березня у Будапешті.

Спочатку очільниця чеського Міноборони Яна Чернохова оголосила про рішення бойкотувати заплановану зустріч. Опісля до неї доєднався

¹⁰⁵ Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html> (дата звернення 03.11.2022)

¹⁰⁶ Будапешт не блокуватиме нові санкції проти Росії, — глава МЗС Угорщини. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://24tv.ua/news/showNews.do?budapesht_ne_blokuvatime_novi_sanktsiyi_proti_rosiyi_glava_mzs_ugorsh_hini&objectId=508520 (дата звернення 03.11.2022)

¹⁰⁷ Будапешт не блокуватиме нові санкції проти Росії, — глава МЗС Угорщини. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://24tv.ua/news/showNews.do?budapesht_ne_blokuvatime_novi_sanktsiyi_proti_rosiyi_glava_mzs_ugorsh_hini&objectId=508520 (дата звернення 03.11.2022)

міністр національної оборони Польщі Маріуш Блащак. Зрештою, угорська сторона взагалі скасувала засідання, що підтвердив міністр оборони Угорщини Тібор Бенко¹⁰⁸.

На думку експертів, скасування зустрічі глав оборонних відомств є найсерйознішим симптомом розколу центральноєвропейської групи. Іншими словами, V4 наразі переживає найсерйознішу кризу. І агресія РФ вивела наявні проблеми на поверхню¹⁰⁹.

Попри це, три країни з чотирьох, що входять до «Вишеграду», роблять усе можливе, щоб як укріпити свою обороноздатність, так і допомогти Україні. І якщо у деяких політиків V4 настала політична «амнезія», зокрема щодо подій 1956 року, то інші добре пам'ятають події Катинського розстрілу, Празької весни та інших злочинів, які вчиняли росіяни. А тому роблять усе можливе, щоб не допустити нового панування Москви у регіоні.

Висновки до розділу III.

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України стало викликом для всього регіону Центрально-Східної Європи. Російська агресія в Україну, гібридні дії РФ проти Заходу поставили на порядок денний необхідність посилити стратегічну солідарність в Східній та Центральній Європі.

Для всіх країн Східної та Центральної Європи критично важливою є здатність убезпечити себе від ворожого зовнішнього впливу та можливість гарантувати сталий розвиток. Саме тому важливо посилення союзницьких відносин країн регіону з НАТО. Ключове значення в умовах агресивної політики РФ мають механізми стратегічної комунікації, які забезпечують

---

¹⁰⁸ Bayer, L. Despite Putin ties, Hungarian PM Orban leads election field. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/hungary-election-2022-viktor-orban-vladimir-putin-russia-ukraine-war/> (дата звернення 03.11.2022)

¹⁰⁹ Логінов Я. Вишеградська четвірка: кінець ілюзій / «Дзеркало тижня Україна» №31, 5 вересня 2014.

діяльність, спрямовану створенню суспільної підтримки демократичного ладу, принципів правової держави, верховенства закону, захисту правами людини, суспільної прозорості та довготривалої демократичної орієнтації у зовнішній політиці.

Країни Східної та Центральної Європи фактично знаходяться в епіцентрі боротьби між Західною та московською цивілізаціями. Консолідація Заходу (включаючи Україну і всі країни Східної та Центральної Європи, як його невід'ємну частину) спроможна зупинити російську агресію та покарати її за системні порушення міжнародного права.

Військова присутність НАТО у східній частині Альянсу є ключовою складовою зміцнення позиції Альянсу у галузі стримування і оборони.

Багато із заходів, запроваджених членами Альянсу на національному рівні, також сприяють активізації зусиль НАТО у східній частині Альянсу. Внаслідок вторгнення Росії в Україну держави-члени НАТО додатково розмістили кораблі, літаки і особовий склад на території східноєвропейських держав – членів Альянсу, що сприяло подальшому зміцненню позиції НАТО у галузі стримування і оборони.

Таким чином, військова присутність НАТО у східній частині Альянсу є вагомою складовою позиції НАТО у галузі стримування і оборони. Протягом останніх років держави-члени Альянсу посилили передову присутність НАТО, розмістивши багатонаціональні бойові групи у Болгарії, Естонії, Угорщині, Латвії, Литві, Польщі, Румунії і Словаччині. Вони додатково виділили кораблі, літаки і особовий склад для оборони східного флангу НАТО – від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні. Ці заходи свідчать про солідарність усередині Альянсу, його рішучість і здатність обороняти територію і населення держав-членів Альянсу.

Безпека країн Східної та Центральної Європи залежить від оборони України, яка стоїть на передньому краї боротьби, на кордоні демократичного

світу та територіальної держави. Критерієм стратегічного партнерства в регіоні має бути одноголосне засудження російської агресії, а також всебічна підтримка та допомога Україні у війні з росією.

ВИСНОВКИ

Дослідження присвячено євроатлантичній інтеграції країн Центрально-Східної Європи.

Країни Центрально-Східної Європи – це група країн, об'єднаних не лише географічною ознакою, а передусім спільним соціалістичним минулим, спадщину якого вони подолали неоднаковою мірою і в політичній, і в економічній, і в ціннісній та світоглядній площинах. На сьогодні ця група, яку складають країни Балтії, Балкан, Вишеградської четвірки є вельми неоднорідною за своїми економічними потребами, політичними орієнтаціями й культурно-політичними традиціями. Неоднорідною не лише в цілому, а й усередині названих груп.

Метою мого дослідження було здійснення коректного аналізу концепції регіону Центрально-Східної Європи, ознайомлення з особливостями трансформації та модернізації країн Східної та Центральної Європи, вивчення процесу вступу цих країн до Організації Північноатлантичного договору та їхнього досвіду в процесі інтеграційних перетворень.

Поставлена мета вимагала вирішення ряду завдань під час написання кваліфікаційної роботи. Одним з яких було оглянути загальні положення та теоретичні аспекти вивчення безпекових проблем регіону Центрально-Східної Європи.

Вивчаючи це питання, були зроблені наступні висновки. Концепт Центрально-Східна Європа пройшов тривалий період формування та еволюції. З моменту визначення регіону, в залежності від тих чи інших політичних обставин, співіснували різні терміни: Центральна Європа, Східна Європа, Центрально-Східна Європа. Концепт трактувався по-різному: як міф, як політичний проект або ж географічна реальність, ідеологічна конструкція чи ментальна карта тощо. Геополітичні зміни, пов'язані із розширенням ЄС і НАТО на Схід Європи активізували

дослідження змісту та перспектив цього процесу. Були запропоновані різні варіанти підходів до визначення регіону. В результаті наукових пошуків у сучасній історіографії з'явилися нові терміни – «нова Центральна Європа», «нова Східна Європа», «нове Східноєвропейське пограниччя».

Проте, ці дискурси не привели до відмови від концепту Центрально-Східна Європа, навпаки, стимулювали його подальше використання як наукової дефініції. Регіональний поділ Європи, як і виокремлення регіону Центрально-Східної Європи, є, передусім, інтелектуальною конструкцією, яка дає можливість пояснити історичні особливості, політичні події, ідеологічні концепції, що діяли в Європі, а також згрупувати й відрізнити одні країни від інших. Оскільки Центрально-Східна Європа є, передусім, географічний регіон, який ніколи не представляв собою політичного цілого, то політична карта цього регіону буде змінюватися й надалі відповідно до суспільно-політичних обставин.

Аналізуючи відносини НАТО і країн Центрально-Східної Європи та досвід набуття цих країн членства в Альянсі, варто передусім зазначити, що Організація Північноатлантичного договору сьогодні є найстарішим і найбільшим військово-політичним союзом у світі, який належить до найбільш впливових міжнародних організацій. З часу свого заснування у квітні 1949 р. до сьогодні це військово-політичне об'єднання еволюціонувало під впливом світових зрушень другої половини ХХ ст. Зокрема, відбулася трансформація блоку від оборонного союзу до організації спрямованої на створення системи колективної безпеки з уваги на існуючі реалії розвитку та виникнення нових загроз.

Впродовж часу свого існування міжнародна організація змінилася не тільки якісно, зважаючи на вимоги часу, але й кількісно. На сьогоднішній день, членами Північноатлантичного альянсу є 30 країн.

Розширення Північноатлантичного альянсу на схід у 1990-х рр. стало одним з визначальних моментів побудови нової системи міжнародних відносин постконфронтаційного періоду. Падіння Берлінського муру і

розпад Організації Варшавського договору після завершення холодної війни відкрили нові можливості для подальшого розширення НАТО. Низка нових демократичних країн у Центральній і Східній Європі заявили про своє прагнення інтегруватися до євроатлантичних структур. На Мадридському саміті Альянсу у 1997 році Чехію, Угорщину і Польщу було запрошено розпочати переговори щодо вступу до НАТО, і 12 березня 1999 року ці країни першими серед колишніх членів Варшавського пакту приєдналися до НАТО. 29 березня 2004 року Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія офіційно стали членами Альянсу, і це був найбільший раунд розширення в історії НАТО. Албанія і Хорватія приєдналися до Альянсу 1 квітня 2009 року. 27 березня 2020 року після довгих років баталій та суперечок, а також після офіційної зміни назви країни, Північна Македонія стала 30-тим членом НАТО.

Визначаючи роль країн Центрально-Східної Європи в сфері міжнародної безпеки, варто зазначити, що повномасштабне вторгнення Росії на територію України стало викликом для всього регіону. Російська агресія в Україну, гібридні дії РФ проти Заходу поставили на порядок денний необхідність посилити стратегічну солідарність в Східній та Центральній Європі.

Для всіх країн Східної та Центральної Європи критично важливою є здатність убезпечити себе від ворожого зовнішнього впливу та можливість гарантувати сталий розвиток. Саме тому важливо посилення союзницьких відносин країн регіону з НАТО. Ключове значення в умовах агресивної політики РФ мають механізми стратегічної комунікації, які забезпечують діяльність, спрямовану створенню суспільної підтримки демократичного ладу, принципів правової держави, верховенства закону, захисту правами людини, суспільної прозорості та довготривалої демократичної орієнтації у зовнішній політиці.

Країни Східної та Центральної Європи фактично знаходяться в епіцентрі боротьби між Західною та московською цивілізаціями.

Консолідація Заходу (включаючи Україну і всі країни Східної та Центральної Європи, як його невід'ємну частину) спроможна зупинити російську агресією та покарати її за системні порушення міжнародного права.

Військова присутність НАТО у східній частині Альянсу є ключовою складовою зміцнення позиції Альянсу у галузі стримування і оборони.

Багато із заходів, запроваджених членами Альянсу на національному рівні, також сприяють активізації зусиль НАТО у східній частині Альянсу. Внаслідок вторгнення Росії в Україну держави-члени НАТО додатково розмістили кораблі, літаки і особовий склад на території східноєвропейських держав-членів Альянсу, що сприяло подальшому зміцненню позиції НАТО у галузі стримування і оборони.

Таким чином, військова присутність НАТО у східній частині Альянсу є вагомою складовою позиції НАТО у галузі стримування і оборони. Протягом останніх років держави-члени Альянсу посилили передову присутність НАТО, розмістивши багатонаціональні бойові групи у Болгарії, Естонії, Угорщині, Латвії, Литві, Польщі, Румунії і Словаччині. Вони додатково виділили кораблі, літаки і особовий склад для оборони східного флангу НАТО – від Балтійського моря на півночі до Чорного моря на півдні. Ці заходи свідчать про солідарність усередині Альянсу, його рішучість і здатність обороняти територію і населення держав-членів Альянсу.

І найголовніше — безпека країн Східної та Центральної Європи залежить від оборони України, яка стоїть на передньому краї боротьби, на кордоні демократичного світу та терристоричної держави. Критерієм стратегічного партнерства в регіоні має бути одностороннє засудження російської агресії, а також всебічна підтримка та допомога Україні у війні з росією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Active Engagement, Modern Defense. Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation. — Public Diplomacy Division, Brussels, Belgium, 2010. — 40 p.
2. Bayer, L. Despite Putin ties, Hungarian PM Orban leads election field. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/hungary-election-2022-viktor-orban-vladimir-putin-russia-ukraine-war/>
3. Bezpečnost České republiky a potřeba ústavních změn : sb. příspě. z mezinárodní konf., Praha 18.-19. 9. 2003/2004. - 464 s.
4. Cienski, J. Poland goes from zero to hero in EU thanks to Ukraine effort. Politico Europe. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.politico.eu/article/poland-goes-from-zero-to-hero-in-eu-thanks-to-ukraine-effort/>
5. Declaration of the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The Brussels Summit Declaration», 11 January 1994)//NATO Handbook. Documentation. — P. 326–334.
6. Declaration on the Transformed of the North Atlantic Alliance issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council («The London Declaration», 6 July 1990)//NATO Handbook. Documentation. — Brussels, 1999. — 442 p. — P. 271–276.
7. Department of State Report: Enlargement of NATO: Rationale, Benefits, Costs and Implications // Foreign Policy Bulletin. The Documentary Record of US Foreign Policy. — Vol. 8. — № 3. — P. 24
8. Duleba A. Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky: Aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov. – Br.: VC SSZP,1996. —34 p.
9. European Financial Stability Facility — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms->

and-facilities/european-financial-stability-facility-efsf_en

10. Figel J., Adamiš M. Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a súvislosti. – Bratislava: UV SR, 2003. – 105 p.

11. Five years of Poland in the European Union/ [Office of the Comm. for Europ. integration; ed.: Małgorzata Kałużyńska, Katarzyna Smyk, Jakub Wiśniewski; transl. Jarosław Brzeziński]. - Warsaw: Office of the Comm. for Europ. integration, 2009. - 582 s.

12. Gabrizova, Z. Visegrad nations united against mandatory relocation quotas. Euractiv. — [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/visegrad-nations-united-against-mandatory-relocation-quotas/>

13. Global Peace Index 2013. – Sydney, New York: Institute for Economics and Peace, 2013. – 101 p.

14. Halecki O. Borderlands of Western Civilization: a History of East Central Europe. Second Edition / Oscar Halecki. – Safety Harbor, FL: Simon Publications, 1980. – 547 p.

15. Joining the NATO Parade. Three Presidents speak out //Transition. Changes of PostCommunist Societies. — 1997. — Vol. 4. — № 7. — P. 15

16. Kłoczowski J. East Central Europe in the Historiography of the Countries of the Region. – Lublin: Institute of East Central Europe, 1995. – S. 9

17. Kłoczowski J. Wprowadzenie // Historia Europy Środkowo-Wschodniej / red. Jerzy Kłoczowski. – Tom 1. – Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2000. – 554 s.

18. Kudriachenko A.I. Ukraine and the Visegrad Four: Current Status and Prospects for Cooperation / Kudriachenko A.I. / Ukraine and the Visegrad Four: Towards a Mutually Beneficial Relationship / Pulišova V., Stražay T. (eds). – Bratislava: ADIN, s.r.o. Prešov, 2010. – 330 p. – P. 44.

19. Kurczewska U. The Polish Political Parties and their Visions of a New Democratic Order in Europe. Brussel, NATO Office of Information — 1998. — p. 10

20. Madrid Summit Declaration, 2022. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_196951.htm?selectedLocale=en
21. NATO Wales Summit Guide, 2014. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_112107.htm?selectedLocale=en
22. NATO's military presence in the east of the Alliance, 2022. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm
23. North Atlantic Council, «Bucharest Summit Declaration,» April 3, 2008, — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html>.
24. Robert G. Bell, «NATO's Transformation Scorecard,» NATO Review, Spring 2005, — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue1/english/art3.html>
25. The Visegrad group. A Central European constellation: publ. on the occasion of the 15th anniversary of the Visegrad Group / ed. by Andrzej Jagodziński. - Bratislava: Intern. Visegrad fund, 2006. - 255 p.
26. Алексюн Н. Історія Центрально-Східної Європи / Н. Алексюн, Д. Бовуа, М.-Э. Дюкре. – Київ, 2009. – С. 10.
27. Бакула Б. Нова Європа і слов'янство у баченні Томаша Масарика // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2004. – Вип. 54. – С. 17.
28. Баранов Н. Н. Серединна Європа Фрідріха Наумана: становлення концепції. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://elar.urfu.com/bitstream/10995/18504/1/iurg-2009-65-18.pdf>
29. Бжезинський З. Велика шахівниця. Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ. — 2000 — С. 21
30. Будапешт не блокуватиме нові санкції проти Росії, — глава МЗС Угорщини. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

http://24tv.ua/news/showNews.do?budapesht_ne_blokuvatime_novi_sanktsiyi_p_roti_rosiyi_glava_mzs_ugorshhini&objectId=508520

31. Вагнер П., Сваровські М. Десять питань до десятої річниці заснування Вишеградської групи // Ласкаво просимо в серце Європи.- Прага, 2001. – С.4-9.

32. Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодні. – К.: Критика, 2004. – С. 15.

33. Вульф Л. Винайдення Східної Європи Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва. – К.: Часопис «Критика», 2009. – С. 20.

34. В'юницька О. І. Аналіз концептуально-теоретичних підходів до визначення поняття Центрально-Східна Європа // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин. – Вип. 33. – Ч. 1. – 2002. – С. 21.

35. Головач А.Й. Угорщина в Європейському Союзі: специфіка постсоціалістичної трансформації та європейської інтеграції // Науковий вісник УжНУ. Серія: Політологія, соціологія, філо- софія. – Випуск 7-8. – Ужгород: Вісник Карпат, 2007. – С.356-362.

36. Гончар М. Україна, Румунія і Чорне море: вікно можливостей на тлі російсько-української війни / «Дзеркало тижня Україна» № 38, 23 жовтня 2014.

37. Грицак Я. Післямова // Вульф Л. Винайдення Східної Європи... – С. 563.

38. Донська А. Г. Політична обумовленість концепту Центральної Європи // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Серія: Філософія, Політологія. – 2014. – Вип. 1 (115). – С. 57–61.

39. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: Можливості для України: Аналітичні оцінки. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2003.

40. Драгоманов М. Нації Східної Європи та інтернаціональний соціалізм // З починів українського соціалістичного руху. Михайло Драгоманов й Женевський соціалістичний гурток / Зладив М. Грушевський. – Відень, 1922. – С. 173.

41. Дюре Мішель. Інформаційна політика в контексті оборонної реформи на прикладі діяльності НАТО в Ук' раїні / Мішель Дюре // Наука і оборона. — 2004 р. — № 3. — С. 13—15.

42. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних перетворень. – Х.: Фоліо, 2004. – 559 с.

43. Історія Центрально-Східної Європи / Під ред. Л. Зашкільняка. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – С. 4, 7.

44. Каганов Ю. О. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції / Ю. О. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – 2005. – Вип. ХІХ.

45. Караганов С. Питання майбутнього Європи // Міжнародне життя. — 1991. — № 4. — С. 55.

46. Камінський А. С. Історія Речі Посполитої як історія багатьох народів, 1505–1795. Громадяни, їхня держава, суспільство, культура. – К.: Наш час, 2011. – С.27.

47. Кіш Є. Концептуальні засади центральноєвропейськості: пошуки в собі і назовні. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/2776>

48. Кіш Є. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Історія».– 2012. – Вип. 28.– С. 192–193.

49. Козей С. Приєднання України до НАТО посилить вплив країн Східної Європи всередині Альянсу. // Голос України. – 2009.

50. Козін В. Нові виміри НАТО // Міжнародне життя. — 1993. — № 3. — С.63

51. Корольов Г. Ідея Чорноморської федерації у поглядах Михайла Грушевського // Український історичний журнал. – 2011. – № 6. – С. 68, 79.
52. Корольов Г. Східна Європа в уявленнях Михайла Драгоманова // Український історичний збірник. – К.: Інститут історії України. – 2012. – Вип. 15. – С. 277–279.
53. Князевич С. Скажемо НАТО "так"!? / С. Князевич // Атлантична панорама. — 2007 р. — № 3. — С. 22—25.
54. Кржен Я. Центральна Європа очима Чехії. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.binetti.com/content/338>
55. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО: аналітичне дослідження / упор. І.І. Жовква. — К., 2007. — 84 с.
56. Кундера М. Трагедія Центральної Європи. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n6texts/Kundera.htm>
57. Лендшел М. Чи є майбутнє у Центральної Європи та центральноєвропейських студій? — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/2776>
58. Логінов Я. Вишеградська четвірка: кінець ілюзій / «Дзеркало тижня Україна» №31, 5 вересня 2014.
59. Магда Є. Концептуальні засади розширення НАТО: сучаний вимір. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://history.org.ua/liberua/book/minzv/11.pdf>
60. Маслійчук В. Концепція «Східно-Центральної Європи» Вернера Конце в контексті «європеїзації» сучасної історичної науки // Історія та історіографія в Європі. – Зб. наук. праць. – Київ, 2003. – Вип. 1–2.– С. 214.
61. Месежніков Г. Словаччина в контексті агресії Росії проти України. 2022., — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://geopolitics-of-ukraine/uzhnu.edu.ua>
62. Метельова Т. О. Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. — [Електронний

ресурс] — Режим доступу: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/krainy-tsentralnoi-yevropy-i-mizhnarodna-bezpeka-spilne-i-vidminne-v-ukrainskomu-pytanni.html>

63. Міжнародна науково-дослідна конференція «Дослідження прикордоння» (2003–2013)». — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.case-border.com/2014/01/20032013.html>

64. Міжнародні організації: Навч. посіб. / За ред. О.С.Кучика. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 749 с.

65. Олексієв А. Новий вимір Північноатлантичного Союзу // Міжнародне життя. — 1992. — № 1. — С. 67.

66. Основні рішення Варшавського саміту, 2016. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_09/20160923_1609-factsheet-warsaw-summit-ke.pdf

67. Палій О. Навіщо Україні НАТО? / О. Палій. — К.: Дніпро, 2006. — 144 с. Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива: наук. видання / За заг. ред. О. І. Соскіна. — К.: Вид'во "Інститут трансформації су' спільства", 2007. — 336 с.

68. Піляєв І. Концепція регіону Центрально-Східної Європи... — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778>

69. Перепелиця Г. Дилеми безпеки / Г. Перепелиця // Атлантична панорама. — 2010. — № 3. — С. 15—17.

70. Піляєв І. С. Концепція регіону Центрально-Східної Європи: Актуальний погляд. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2015/1778>

71. Плохій С. «Нова Східна Європа»: Геополітична примха чи історіографічна знахідка? — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.historians.in.ua>

72. Портнов А. «Ціна свободи» і Центральна Європа десять років

потому // Вандич П. Ціна свободи... – С. 357.

73. Потульницький В. Проблема спільного минулого слов'янських народів у контексті дискусій між провідними європейськими вченими в першій половині 1930-х років // Славістична збірка. – Київ, 2015.

74. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України. – Львів: Світ, 1994. – С. 145; Липа Ю. Призначення України. – Львів: Просвіта, 1992. – С. 235.

75. Стратегії розвитку України: теорія і практика. – К.: НІСД, 2002. – 864 с.

76. Угорщина й Польща наполягають на поглибленні санкцій ЄС щодо Росії. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25305586.html>

77. Федонюк С.В., Лажнік В.Й. НАТО: історія, структура, діяльність, перспективи: Навч. посіб. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. націон. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 258 с.

78. Шимов Я. Центральна Європа: невеликі народи в пошуках «великої батьківщини» // Неприкосновенный запас. – 2007. – No 6 (56). — [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.intelros.ru/readroom/nz/nz_56/1918-jaroslav-shimov.-centralnaja-evropa.html

SUMMARY

This study is dedicated to the Euro-Atlantic integration of the countries of Central and Eastern Europe.

The countries of Central and Eastern Europe are a group of countries united not only by a geographical feature, but above all by a common socialist past, the legacy of which they have overcome to varying degrees in the political, economic, value, and worldview planes.

It is mentioned, that today this group, which consists of the countries of the Baltic States, the Balkans, and the Visegrad Four, is very heterogeneous in terms of its economic needs, political orientations, and cultural and political traditions. Heterogeneous not only as a whole, but also within the named groups.

The fall of the Berlin Wall and the collapse of the Warsaw Pact Organization after the end of the Cold War opened up new opportunities for the further expansion of NATO. A number of newly democratic countries in Central and Eastern Europe have declared their desire to integrate into the Euro-Atlantic structures.

With the end of the Cold War, unique opportunities arose for building stronger security in the entire Euro-Atlantic space, and the process of NATO expansion contributed to strengthening security and stability in the interests of all nations.

It is noted that the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine forced the whole world to reconsider its foreign policy, the balance of forces on the world stage, and to enter a period of transformation.

NATO responded to the threat by significantly increasing the readiness of the Alliance's armed forces to guarantee the defense and protection of all members.

Russian aggression against Ukraine has become a challenge for the entire region of Central and Eastern Europe, and after the submission of Ukraine's application to join the North Atlantic Treaty Organization, it seems extremely urgent to analyze the process of Euro-Atlantic integration of the countries of Central and Eastern Europe, the experience of their transformation in economic, political, de-

fense and social spheres during the period of NATO membership and the place and role of these countries in the security dimension of international relations.

The qualification work reveals the experience of Euro-Atlantic integration of the countries of Central and Eastern Europe and the process of acquiring NATO membership. The role of Central and Eastern European countries in international security is determined.

The author traces the military presence of NATO in the east of the Alliance, at the same time, determines the policy of the countries of Central and Eastern Europe in the Ukrainian issue.

It is also mentioned, that the countries of Eastern and Central Europe are actually at the epicenter of the struggle between Western and Moscow civilizations. The consolidation of the West (including Ukraine and all the countries of Eastern and Central Europe, as its integral part) is capable of stopping Russian aggression and punishing it for systematic violations of international law.

Analyzing the relations between NATO and the countries of Central and Eastern Europe and the experience of these countries becoming members of the Alliance, it is worth noting first of all that the North Atlantic Treaty Organization is today the oldest and largest military-political union in the world, which belongs to the most influential international organizations. From the time of its foundation in April 1949 to the present, this military-political association has evolved under the influence of world changes in the second half of the 20th century.

In particular, the block was transformed from a defense union to an organization aimed at creating a system of collective security, taking into account the existing realities of development and the emergence of new threats.

During its existence, the international organization changed not only qualitatively, taking into account the requirements of the time, but also quantitatively. To date, the members of the North Atlantic Alliance are 30 countries.

NATO's military presence in the eastern part of the Alliance is a key component of strengthening the Alliance's position in the field of deterrence and

defense.

Many of the measures implemented by the Alliance members at the national level also contribute to the intensification of NATO's efforts in the eastern part of the Alliance. As a result of Russia's invasion of Ukraine, NATO member states additionally deployed ships, aircraft and personnel on the territory of Eastern European member states of the Alliance, which contributed to the further strengthening of NATO's position in the field of deterrence and defense.

The author emphasises, that NATO's military presence in the eastern part of the Alliance is a significant component of NATO's position in the field of deterrence and defense. In recent years, NATO member states have strengthened NATO's forward presence by deploying multinational battlegroups in Bulgaria, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Romania and Slovakia. They additionally allocated ships, aircraft and personnel for the defense of NATO's eastern flank - from the Baltic Sea in the north to the Black Sea in the south. These measures testify to the solidarity within the Alliance, its determination and ability to defend the territory and population of the member states of the Alliance.

To conclude, the security of the countries of Eastern and Central Europe depends on the defense of Ukraine, which stands at the forefront of the struggle, on the border between the democratic world and the terrorist state. The criterion of strategic partnership in the region should be unanimous condemnation of Russian aggression, as well as comprehensive support and assistance to Ukraine in the war with Russia.